

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน แนวคิดและทฤษฎี เพื่อเป็นแนวทางต่อการพัฒนาการเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
2. บริบทของโรงเรียนบ้านเม็กคำ / บริบทชุมชนเม็กคำ
3. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ในท้องถิ่น
4. แนวคิดเชิงทฤษฎีการจัดการความรู้
 - 4.1 ความหมายของการจัดการความรู้
 - 4.2 แนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka และ Takeuchi
 - 4.3 แนวคิดการจัดการความรู้ของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ
 - 4.4 แนวคิดการจัดการความรู้ของสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม
 - 4.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช
 - 4.6 แนวคิดการจัดการความรู้ของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี
 - 4.7 แนวคิดการจัดการความรู้ของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์
5. ประวัติและความเป็นมาของเครื่องปั้นดินเผา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการด้านต่าง ๆ ของโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วย จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของชาติ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศเพื่อสร้างคนไทยให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพ

พร้อมที่จะแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในเวทีโลก

หลักสูตรการศึกษาของประเทศที่ใช้อยู่คือ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการโดยกรมวิชาการได้ติดตามผลและดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรตลอดมา ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนานกว่า 10 ปี มีข้อจำกัดอยู่หลายประการไม่สามารถส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมความรู้ได้ทันการณ์ในเรื่องที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดหลักสูตรจากส่วนกลางไม่สามารถสะท้อนสภาพความต้องการที่แท้จริงของสถานศึกษาและท้องถิ่น
2. การจัดหลักสูตรและการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ยังไม่สามารถผลักดันให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี ในภูมิภาค จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้คนไทยมีทักษะกระบวนการและเจตคติที่ดีทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มีความคิดสร้างสรรค์
3. การนำหลักสูตรไปใช้ยังไม่สามารถสร้างพื้นฐานในการคิด สร้างวิธีการเรียนรู้ให้คนไทยมีทักษะในการจัดการและทักษะในการดำเนินชีวิต สามารถเผชิญปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศยังไม่สามารถที่จะทำให้ผู้เรียนใช้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารและการค้นคว้าหาความรู้ จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายในยุคสารสนเทศรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและชุมชน ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมแห่งการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรง

ชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทยความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ จำนวน 9 ปี

การจัดการศึกษามุ่งเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อพัฒนาคนให้มีความสมดุล โดยยึดหลักผู้เรียนสำคัญที่สุดทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ให้ความสำคัญต่อความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความรู้และทักษะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

สถานศึกษาจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ อำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และสามารถเทียบโอนผลการเรียนและประสบการณ์ได้ทุกกระบวนการศึกษา (หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนบ้านเม็กดำ, 2551 : 97)

หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติมุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทยมีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเองมีวินัยในตนเองปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ มีทักษะ และศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงาน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญหา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภคมีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค

7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทยภูมิใจในความเป็นไทยเป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

9. รักประเทศชาติและท้องถิ่นมุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการการเรียนรู้และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ภาษาไทย

2.2 คณิตศาสตร์

2.3 วิทยาศาสตร์

2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

2.6 ศิลปะ

2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2.8 ภาษต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้โดยอาจจัด

เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน เพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศเป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์ และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้น สถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพมุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัยและมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญาและการสร้างสัมพันธที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาค้นชีวิต การศึกษาต่อ

และการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นขึ้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

หมายเหตุ

สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลัก เพื่อสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้ และการแก้ปัญหาสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นมนุษย์ และศักยภาพพื้นฐานในการคิด และการทำงานกิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้ นอกจากสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และ การพัฒนาตนตามศักยภาพ ทั้งนี้สถานศึกษาอาจจัดเวลาเรียนและกลุ่มสาระต่าง ๆ ได้ตามสภาพกลุ่มเป้าหมาย สำหรับศึกษานอกระบบสามารถจัดเวลาเรียนและช่วงชั้นได้ตามระดับการศึกษา

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งกำหนดไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็น สำหรับเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้สาระและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

สาระที่ 1 : การดำรงชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน ง 1.1 : เข้าใจมีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะ มีคุณธรรม มีจิตสำนึกในการใช้พลังงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในการทำงานเพื่อการดำรงชีวิตและครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับงานบ้าน งานเกษตร งานช่าง งานประดิษฐ์ และงานธุรกิจ

มาตรฐาน ง 1.2 : มีทักษะกระบวนการทำงาน การจัดการ การทำงานเป็นกลุ่ม การแสวงหาความรู้ สามารถแก้ปัญหาในการทำงาน รักการทำงานและมีเจตคติที่ดีต่องาน

สาระที่ 2 : การอาชีพ

มาตรฐาน ง 2.1 : เข้าใจมีทักษะ มีประสบการณ์ในงานอาชีพสุจริต มีคุณธรรม มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพและเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพสุจริต

สาระที่ 3 : การออกแบบและเทคโนโลยี

มาตรฐาน ง 3.1 : เข้าใจธรรมชาติและกระบวนการทำงานของเทคโนโลยี ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา จินตนาการและความคิดอย่างมีระบบในการออกแบบสร้างสิ่งของเครื่องใช้วิธีการเชิงกลยุทธ์ตามกระบวนการเทคโนโลยีสามารถตัดสินใจ เลือกใช้เทคโนโลยีในทางการสร้างสรรค์ต่อชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม โลกของงานและอาชีพ

สาระที่ 4 : เทคโนโลยีสารสนเทศ

มาตรฐาน ง 4.1 : เข้าใจเห็นคุณค่า และใช้กระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศในการสืบค้นข้อมูล การเรียนรู้ การสื่อสาร การแก้ปัญหา การทำงานและอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและมีคุณธรรม

สาระที่ 5 : เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มาตรฐาน ง 5.1 : ใช้เทคโนโลยีในการทำงาน การผลิต การออกแบบ การแก้ปัญหา การสร้างงาน การสร้างอาชีพสุจริตอย่างมีความเข้าใจ มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ และมีความคิดสร้างสรรค์

บริบทของโรงเรียนบ้านเม็กดำ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ประวัติความเป็นมา

โรงเรียนบ้านเม็กดำ ตั้งอยู่ที่บ้านเม็กดำ หมู่ที่ 1 ตำบลเม็กดำ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 เปิดทำการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา – ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีเนื้อที่ 15 ไร่ 32 ตารางวา มีจำนวนนักเรียน 514 คน บุคลากรครู 26 คน นักการภารโรง 1 คน

สภาพการดำเนินงานของสถานศึกษา

1. การบริหาร ผู้บริหารได้ยึดหลักการบริหารงาน / เทคนิคการบริหารงาน การทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยการร่วมคิดร่วมปฏิบัติงานของบุคลากรทุกฝ่าย โดยใช้การบริหารงานครบวงจร การทำงานตามกระบวนการ PDCA ได้แก่

P	=	Plan	การวางแผนการทำงาน
D	=	Do	การลงมือปฏิบัติ
C	=	Check	การตรวจสอบ
A	=	ACT	การปรับปรุง พัฒนา

ทั้งนี้ ในการบริหารงานจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่โรงเรียนได้ใช้ในการดำเนินงาน คือ การสร้างความตระหนักปลูกจิตสำนึกที่คิดต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่บุคลากรทุกฝ่าย ทุกคนในการจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยยึดแนวทางตามทฤษฎีการเรียนรู้ ดังนี้

1. การเรียนรู้อย่างมีความสุข
2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
3. การเรียนรู้แบบโครงการ
4. การเรียนรู้แบบยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ โรงเรียนยังได้ดำเนินงานตามปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่โรงเรียนได้กำหนดไว้ในการพัฒนาการศึกษา ดังนี้

2. วิสัยทัศน์

ภายในปีการศึกษา 2552 โรงเรียนบ้านเม็กดำจะจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง พัฒนาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีปฏิบัติตนตาม

3. ภารกิจ

- 3.1 จัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พุทธศักราช 2545
- 3.2 จัดการศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษา พุทธศักราช 2546 (ฉบับปรับปรุง 2550)
- 3.3 จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้
- 3.4 จัดกระบวนการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ภายใต้อัตลักษณ์คุณธรรมนำความรู้
- 3.5 ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข
- 3.6 เป้าหมาย (คุณภาพผู้เรียน)
 - 3.6.1 ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรภาคบังคับ และมีคุณลักษณะตามที่พึงประสงค์
 - 3.6.2 ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้
 - 3.6.3 ผู้เรียนมีคุณธรรม นำความรู้ มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง
 - 3.6.4 ผู้เรียนสามารถนำกระบวนการเรียนรู้เชิงบูรณาการไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

จากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามที่กล่าวมาแล้ว โรงเรียนมีการดำเนินงาน โครงการ / กิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดคุณภาพด้านต่าง ๆ ดังนี้

ผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาตามมาตรฐาน

ด้านผู้เรียน

พบว่า นักเรียนร้อยละ 80 เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งวิธีการพัฒนาจะเห็นได้จากหลักฐานบันทึกการเก็บสิ่งของได้ นักเรียนนำมาแจ้งครูเพื่อประกาศหาเจ้าของ โดยไม่ยึดเป็นของตนเอง นอกจากนี้ นักเรียนยังมีคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และประหยัดคอดออม นักเรียนจะฝากเงินออมทรัพย์ทุกวันและโรงเรียนยังได้จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม โดยจัดเข้าค่ายอบรมพุทธบุตรในช่วงเปิดภาคเรียนต้นเพื่อเป็นการพัฒนาจิตใจและนอกจากนี้ยังมีจัดอบรมทุกวันศุกร์เป็นประจำ

จุดเด่น จากผลการประเมิน พบว่า ผู้เรียนผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี รวมทั้งผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสุขภาพจิตดี นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างในการออกกำลังกายเล่นกีฬาซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์และเอื้อต่อการพัฒนา ทั้งนี้โรงเรียนยังได้ส่งเสริมให้นักเรียนหมั่นดูแลสุขภาพของตนเอง โดยการสนับสนุนให้นักเรียนได้เล่นกีฬา ดนตรี-นาฏศิลป์ตามที่ตนเองถนัดและชื่นชอบ ซึ่งโรงเรียนได้จัดกิจกรรมที่สนองนโยบายและสนองความต้องการของผู้เรียน โดยจัดกิจกรรมชุมนุมทั้ง 3 ประเภท คือ กิจกรรมกีฬา กิจกรรมดนตรี-นาฏศิลป์ และกิจกรรมชุมนุมตามที่ถนัดและสนใจ ซึ่งนักเรียนจะเลือกเข้ากิจกรรมชุมนุมตามที่ตนเองถนัดและชื่นชอบ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองต่อไป

จุดด้อย นักเรียนขาดทักษะในการแสวงหาความรู้ของนักเรียน ทั้งที่โรงเรียนได้จัดแหล่งเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน รวมทั้งได้จัดการเรียนการสอนที่จะต้องศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา อีกทั้งได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อเป็นกิจกรรมที่จะส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน แต่จากผลการประเมินนักเรียนยังพบว่าเป็นจุดด้อยที่ต้องนำไปวางแผนพัฒนาปรับปรุงแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุง / แก้ไข และการพัฒนาด้านผู้เรียน

ควรทำการวิเคราะห์วิจัย เพื่อหาสาเหตุที่นักเรียนขาดการแสวงหาความรู้ โดยที่โรงเรียน ได้มีโครงการสนับสนุนส่งเสริมอยู่แล้วหลายโครงการและแนวทางที่ควรปรับปรุง บุคลากรทุกคนต้องจริงจังในการส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการแสวงหาความรู้ รักการอ่าน เพื่อยกระดับคุณภาพ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด จากรายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบ 2 (พ.ศ. 2549 – 2553) โรงเรียนบ้านเม็กดำ หมู่ที่ 1 ตำบลเม็กดำ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2549 พบว่า การประเมินระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประถมและมัธยมศึกษา ผลประเมินอิงสถานศึกษาระดับคุณภาพดีมากทุกมาตรฐาน โดยเฉพาะมาตรฐานด้านผู้เรียนมาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับ

ผู้อื่น ได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 3.85, 3.91 และ 3.91 ตามลำดับ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาองค์การมหาชน. 2549 : 100)

สภาพทั่วไปของชุมชน

ประวัติหมู่บ้านเม็กดำ

ตามตำนานที่ได้เล่าขานสืบต่อกันมากกล่าวว่า ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาจากเมืองรัตนบุรี (ปัจจุบันเป็นอำเภออยู่ในจังหวัดสุรินทร์) เพื่อมาตั้งถิ่นฐานใหม่ นำโดยหลวงเทพและพรานเถิงประมาณ 5 ครอบครัว ได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหนองป่าตอง ต่อมาเกิดโรคระบาด (ไข้ทรพิษ) ชาวบ้านจึงย้ายมาอยู่ใกล้หนองน้ำ เดิมที่แห่งนี้เป็นป่าคงคิมมีต้นเม็กเกิดอยู่บริเวณหนองน้ำแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ต่อมาเมื่อมีมะม่วงตัวเมียสีดำมาลงกินน้ำแล้วตายอยู่ใต้ต้นเม็ก ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า หนองอีดำ เมื่อหลวงเทพกับพรานพวกสร้างบ้านเสร็จแล้วจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านเม็กหนองอีดำ” ต่อมาชาวบ้านจึงได้เรียกชื่อหมู่บ้านสั้น ๆ ว่า “บ้านเม็กดำ”

ต่อมาปี พ.ศ. 2506 คณะครูและชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างโรงเรียนขึ้นนามีชื่อว่า “โรงเรียนบ้านเม็กดำคุรุประชาสรรค์” ต่อมาจึงเรียกสั้น ๆ ว่าโรงเรียนบ้านเม็กดำ นอกจากนี้ยังมีวัดกลาง ตั้งอยู่บ้านหนองไผ่งามทางด้านทิศเหนือ และวัดท่าชัยศรีตั้งอยู่ระหว่างบ้านเม็กดำและบ้านคงควนเป็นแหล่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้มีอาชีพที่เป็นหลักแหล่งและมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายดำรงชีวิตอย่างสงบสุข จนกระทั่งถึงปัจจุบันนับเป็นเวลายาวนานกว่า 200 ปี (เพิ่มข้อมูลชุมชน บ้านเม็กดำ หมู่ 1 ตำบลเม็กดำ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. มปป : 23)

สภาพทั่วไปทางด้านกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศ

ชุมชนเม็กดำประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 5,160 ไร่ หรือ 8.256 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 11.16 ของพื้นที่ตำบลเม็กดำทั้งหมด มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับป่าโลกและดอน ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนมีพื้นที่ประมาณ 1,400 ไร่ สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนทรายและดินทราย ใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม ซึ่งเป็นดินที่ค่อนข้างขาดความอุดมสมบูรณ์และไม่อุ้มน้ำ ไม่เหมาะสำหรับการเพาะปลูก แต่ชาวบ้านจะมีวิธีการปรับสภาพดินเพื่อให้เหมาะแก่การเพาะปลูกก่อนปลูกพืชเสมอ มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ได้แก่ ห้วย และหนองอยู่บริเวณรอบ ๆ ชุมชน ทำให้ชุมชนมีน้ำใช้ในการอุปโภคและบริโภค แต่ถ้าใช้กันอย่างเต็มที่ในฤดูแล้งน้ำก็อาจไม่พอใช้ได้

ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

ชุมชนเม็กคำ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อยู่ห่างจากจังหวัดเป็นระยะทาง 95 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวอำเภอพยัคฆภูมิพิสัยเป็นระยะทาง 11 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้าน โลกจันทร์หอม ตำบลเม็กคำ
		อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านนาเจริญ ตำบลเม็กคำ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย
		จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านตาลอก ตำบลเม็กคำ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย
		จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านแดง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศโดยทั่วไปของชุมชนเม็กคำ แบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ

1. ฤดูร้อน เริ่มประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงปลายเดือนพฤษภาคม อากาศร้อนต่ำสุดที่อุณหภูมิประมาณ 36 องศาเซลเซียส และสูงสุดที่อุณหภูมิประมาณ 40 องศาเซลเซียส
2. ฤดูฝน เริ่มปลายเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม เดือนที่ฝนตกมากที่สุดคือเดือนสิงหาคม ในบางปีจะมีฝนตกชุกตลอดทั้งฤดูและทำให้เกิดน้ำท่วม หลังจากระบายน้ำออกคลองก็ไม่พบปัญหาน้ำท่วมอีก
3. ฤดูหนาว เริ่มกลางเดือนตุลาคมถึงปลายเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุดที่ประมาณ 8 องศาเซลเซียส

สภาพทางด้านสังคม วัฒนธรรม และประเพณี

ชุมชนเม็กคำ มีสภาพสังคมแบบเครือญาติเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เป็นสังคมเกษตรกรรมพึ่งพาตนเองเป็นหลัก กล่าวคือ เป็นสังคมที่อยู่ได้ด้วยตนเองทางการผลิตจะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีการรับเอาค่านิยม อดทน เชื่อมั่น เชื่อ แนวคิดในการดำเนินชีวิตมาจากพระพุทธศาสนาอีกทั้งมีกรอบจารีตประเพณีโบราณ เช่น ยึดถือสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเป็นแนวทางที่คนในชุมชนยังมีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงแนวความเชื่อในด้านต่าง ๆ ที่หล่อหลอมชุมชนแห่งนี้ให้กลายเป็นสังคมที่ค้ำจุน เรียบง่าย สงบสุข และมีวิถีชีวิตที่น่าสนใจน่าเรียนรู้เพราะชุมชน

แห่งนี้มีประวัติที่ยาวนานจนเกิดการสังสมทางด้านภูมิปัญญาสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ทั้งมีการเคลื่อนย้ายอพยพของกลุ่มคนหลายกลุ่มมาอาศัยอยู่ ณ พื้นที่แห่งนี้ จนกลายเป็นชุมชนเม็กคำในปัจจุบัน

จากการศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเม็กคำ พบว่า มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ท่ามกลางการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก แต่อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันก็ยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น ประเพณี “ฮีตสิบสอง” มีดังนี้

เดือนอ้าย	บุญเข้ากรรม(ปริวาสกรรม)
เดือนยี่	บุญกฐานหรือบุญกุ่มข้าว
เดือนสาม	บุญข้าวจี
เดือนสี่	บุญแหวนหรือบุญมหาชาติ
เดือนห้า	บุญสงกรานต์
เดือนหก	บุญช่าชะ(เบิกบ้าน)
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบ	บุญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษา
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

ด้านศาสนาและความเชื่อ

ชุมชนเม็กคำเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านจึงเป็นพุทธศาสนิกชนกันทั้งหมู่บ้านยึดมั่นศรัทธาและเจริญรอยตามพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง โดยจะเห็นได้จากเมื่อถึงเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น งานบุญเข้าพรรษาและออกพรรษา ชาวบ้านจะร่วมกันจัดงานทุกปี ในชุมชนเม็กคำมีวัดสองแห่งคือ วัดกลาง และวัดท่าชัยศรี ส่วนด้านความเชื่อของชุมชนเม็กคำจะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ผีตาแหก ผีหลักมือบ้าน โดยเฉพาะผีปู่ตาชุมชนเม็กคำจะให้ความเคารพนับถือ ยำเกรง เพราะชาวบ้านเชื่อว่า ผีปู่ตาเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้อยู่อย่างสงบสุข ชาวบ้านจะมีการบนบานศาลกล่าว (บ๋า) เช่น การเดินทางไปต่างประเทศก็ต้องมีการบอกกล่าวให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ และการคัดเลือก

ทหารก็จะมีการบนบานศาลกล่าวเพื่อไม่ให้คิดทหาร ซึ่งเมื่อบนไว้แล้วต้องมีการเลี้ยงโดยใช้ยาสองกอก หมากสองคำ (บุหรี 2 มวน และหมาก 2 คำ) ซึ่งเป็นเครื่องเซี้ยวหรือเสพของคนโบราณ

นอกจากความเชื่อเรื่องผีแล้ว ชาวบ้านเม็กดำ ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติคนนั้นคือ ขะลำ (ข้อห้าม) ซึ่งเป็นข้อห้ามของกลุ่มชนวัฒนธรรมไทย-ลาว ที่ชาวเม็กดำยังยึดถือปฏิบัติ เช่น ขะลำการเผาถ่านในหมู่บ้าน ขะลำการฆ่าสัตว์ภายในหมู่บ้าน เป็นต้น เหตุที่ต้องมีการชะลำเพราะมีคนตายในหมู่บ้าน และเชื่อกันว่าการกระทำของคนในหมู่บ้านในลักษณะนี้ทำให้คอนต่าปู่ ผู้ปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านไม่พอใจ เนื่องจากผู้คนตัดต้นไม้ในคอนมาเผาถ่านและฆ่าสัตว์ในหมู่บ้านทำให้เป็นบาป ชาวบ้านจึงต้องชะลำสิ่งเหล่านี้ เมื่อพิจารณาแล้วชะลำอาจเป็นกุศโลบายของคนโบราณเพื่อสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติตามฮีตคอง

ด้านภาษา

ชุมชนเม็กดำเป็นชุมชนที่มีลักษณะเด่นทางการใช้ภาษา กล่าวคือ ชาวเม็กดำพูดภาษาไทย-อีสาน ส่วย โคราช สื่อสารกันภายในหมู่บ้าน และใช้ภาษากลางติดต่อทางราชการเดิมที่พูดภาษาส่วย ปัจจุบันยังคงเหลือศัพท์บางคำอยู่เพียงเล็กน้อย และยังมีการผสมผสานของภาษาไทย-อีสาน ส่วย และไทยโคราช เช่น มาแต่ไหน หมายถึง มาจากไหน ซึ่งภาษาอีสานจะพูดว่า มาแต่ใส่ จิไปไหนเขอ หมายถึง จะไปไหนหรือ (โคราช+ไทย+ส่วย)

สภาพที่อยู่อาศัย

ในสมัยก่อนชุมชนเม็กดำ อยู่บ้านแบบเรือนอีสานฟุ้งฟุ้งธรรมชาติมุงด้วยหญ้าคาหรือหญ้าแฝก ฝาบ้านทำด้วยใบตอง (ฝาเขียนตอง) การปลูกบ้านในสมัยก่อนต้องทำเสาเอกเสาขวัญ บันไดต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออกฤดูกษัยมีการปลูกบ้าน ซึ่งจะปลูกบ้านในเดือนคู่ (ถือว่าเดือนเย็น) คือ เดือนยี่ (เดือนสอง) เดือนสี่ เดือนหก เดือนแปด เดือนสิบ เดือนสิบสอง สภาพภายในตัวบ้านสมัยก่อนจะมีห้องต่าง ๆ ประกอบด้วย ห้องเปิง (ห้องพระ) ฆาน (ระเบียบ) เขื่อนไฟ (ห้องครัว) และห้องส้วม (ห้องลูกสาว)

ปัจจุบันการปลูกเรือนของชุมชนเม็กดำเป็นทรงสเปนแบบสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งการปลูกเรือนอีสาน ไม่เหลือให้เห็นแล้วในปัจจุบัน การยึดถือความเชื่อในการปลูกบ้านมีน้อยลง การปลูกบ้านจะเน้นความสะดวกสบายส่วนมากจะยึดการปลูกบ้านโดยหันหน้าบ้านตามถนนเป็นหลัก

ด้านการศึกษา

ชุมชนเม็กดำมีสถานศึกษาเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนต้น

เป็นโรงเรียนขยายโอกาส โรงเรียนบ้านเม็กดำอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามหาสารคาม เขต 2 โดยแบ่งได้ ดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มี 1 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านคงควน หมู่ที่ 20
2. โรงเรียนขยายโอกาส 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเม็กดำ อยู่ในพื้นที่ระหว่าง บ้านเม็กดำและบ้านศาลอก ซึ่งทำการเปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เมื่อนักเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วจะเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนพยุภค ภูมิวิทยาคาร ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนักเรียนได้ไป ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและเรียนทางด้านอาชีพ ตำรวจ พยาบาล ทหารเรือในกรุงเทพ มหานครเป็นส่วนมาก

การคมนาคมและการสื่อสาร

การคมนาคมของชุมชนเม็กดำมีถนนสายหลัก คือ ถนนทางหลวงหมายเลข 2061 และมีถนนทางหลวงแผ่นดิน 2 สาย คือ ถนนสายพยุภคภูมิพิสัย-พุทไธสง และถนนสาย ยโสธร-ประทาย การเดินทางเข้าตัวเมืองมีรถโดยสารประจำทางหลัก 1 คัน ยานพาหนะที่ ใช้ในชุมชนเม็กดำมี ดังนี้

1. รถบรรทุกหลัก
2. รถสี่ล้อ
3. รถยนต์
4. รถไถนาเดินตาม
5. รถจักรยานยนต์
6. รถจักรยาน

การติดต่อสื่อสารในชุมชนเม็กดำจากการสำรวจพบว่า มีตู้โทรศัพท์ที่ใช้ในชุมชน ดังนี้

บ้านเม็กดำ	หมู่ที่ 1	จำนวน 1	ตู้
บ้านดอนไผ่งาม	หมู่ที่ 8	จำนวน 2	ตู้ (ชำรุด 1 ตู้)
บ้านคงควน	หมู่ที่ 20	จำนวน 1	ตู้ (ชำรุด)

ปัจจุบันโทรศัพท์สาธารณะไม่ค่อยได้รับความสนใจ เนื่องจากมีการใช้ โทรศัพท์เคลื่อนที่ในการติดต่อสื่อสารแทน นอกจากการสื่อสารทางด้านโทรศัพท์แล้วยังมี ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตตำบลใช้งานได้ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเม็กดำ และโรงเรียน บ้านเม็กดำ การสื่อสารทางไปรษณีย์ใช้บริการได้ที่ทำการไปรษณีย์ อำเภอพยุภคภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

สภาพทั่วไปทางการเมืองการปกครอง

การปกครอง

บ้านเม็กคำเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน มีผู้นำปกครองมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปกครองหมู่บ้านตามลำดับ ดังนี้

1. หลวงเทพ
2. หลวงโพธิ์
3. ชุนอินทร์
4. ชุนเมฆคำคุณฐิ
5. นายสุวรรณ เปลวเฟื่อง

ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนเม็กคำแบ่งการปกครองออกเป็น 3 หมู่บ้าน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดูแล และมีผู้นำชุมชนที่ได้มาจากการเลือกตั้งของชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน แสดงดังตาราง

ตารางที่ 1 แสดงสภาพการปกครองชุมชนเม็กคำ

ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ประชากร		รวม	ครัวเรือน	ผู้ใหญ่บ้าน
		ชาย	หญิง			
บ้านเม็กคำ	หมู่ 1	207	197	404	79	นายสอน รัตนโชติ
บ้านคงควน	หมู่ 8	178	174	352	72	นายบุญเลิศ สุธศิริ
บ้านดอนไผ่งาม	หมู่ 20	174	194	368	77	นายพรมมา เพ็ญญา

สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจทั่วไปของชุมชน

ชุมชนเม็กคำเป็นชุมชนใหญ่ส่วนมากจะประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ชาวบ้านจะทำนาปีละหนึ่งครั้งในช่วงฤดูฝน โดยชาวบ้านจะนิยมทำนาหว่านเพราะประหยัดค่าใช้จ่ายด้านแรงงาน การทำนานั้นชาวบ้านจะทำนาข้าวเหนียวเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ส่วนข้าวเจ้าหอมมะลิที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชนเม็กคำซึ่งอยู่ในพื้นที่ทุ่งกุลานั้น ชาวบ้านจะทำไว้ขายเพื่อส่งตลาดสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนาชาวบ้านจะรับจ้างทั่วไป เช่น ขายเป็นคอกเตอรี บ้างก็ทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น

การทอผ้าไหม ผ้าไหมที่ชาวบ้านเม็กคำทำนั้นจะทำกันภายในครัวเรือนไม่รวมตัวทำเป็นกลุ่ม โดยชาวบ้านจะใช้เวลาว่างทอผ้าไหม ซึ่งการทำผ้าไหมส่วนมากจะเป็นผู้หญิงที่มีอายุมากแล้ว คนในหมู่บ้านที่เป็นคนสมัยใหม่ก็ไม่นิยมที่จะทอตลอดอายุที่ทอขึ้นก็จะเป็นลายพื้นบ้านที่ชาวบ้านคิดประดิษฐ์มาจากความสร้างสรรค์เป็นงานฝีมือที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่น เช่น การทอผ้าลายสร้อยดอกหมากซึ่งเป็นลายประจำจังหวัดมหาสารคาม ชาวบ้านเม็กคำก็ทอขึ้นเพื่ออนุรักษ์ลวดลายพื้นบ้าน

ส่วนการจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือนจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย ส่วนมากบุคคลที่ทำก็มีแต่คนรุ่นปู่ รุ่นตา คนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำ เพราะมีเครื่องมือที่ใช้สะดวกในปัจจุบันมากกว่าเครื่องจักสาน การทำเครื่องจักสานชาวบ้านจะทำภายในครัวเรือน ผู้ที่จักสานก็จะทำขึ้นเพื่อใช้เอง แต่ถ้ามีคนมาซื้อก็จะขายให้หรืออาจสั่งให้ทำก็ได้ การทำเครื่องจักสานของชาวบ้านเม็กคำจะไม่ได้ทำทุกครัวเรือนเพราะบางครอบครัวก็ทำไม่เป็น เครื่องจักสานที่ทำขึ้น เช่น กระจัง ตะกร้า ไซ เป็นต้น

การทำเกษตรแบบพอเพียง เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัวของชาวบ้านเม็กคำนั้น ส่วนมากส่วนมากชาวบ้านจะทำกันทุกครัวเรือน เช่น การปลูกพริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ข้าวโพด ส่วนการเลี้ยงสัตว์นั้นชาวบ้านจะนิยมเลี้ยงวัว ควาย เพื่อขายและใช้แรงงาน แต่มีสัตว์เศรษฐกิจตัวอื่นอีก เช่น การเลี้ยงไก่ดำ ชาวบ้านได้ไปอบรมการเลี้ยงไก่ดำ และได้พันธุ์กลับมาเลี้ยงที่บ้าน จากมหาชีวาลัยอีสาน ของครูบาสุทธินันท์ ซึ่งไก่ดำเป็นไก่ที่นำมาจากญี่ปุ่น ไก่ดำเป็นไก่พันธุ์เนื้อ อีกทั้งยังเป็นตัวยาสมุนไพรกำลังได้รับความนิยมอาชีพเสริมเหล่านี้ได้สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ไม่ต้องพึ่งพาจากตลาดหรือพ่อค้าคนกลาง คือภายในชุมชนสร้างขึ้นใช้เอง และขายให้กันภายในชุมชนเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพาในระดับชาวบ้านที่คนในชุมชนอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยนำไปสู่วิถีของชุมชนที่เข้มแข็ง

ตารางที่ 2 แสดงพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมของชุมชนเม็กคำ

หมู่บ้าน	พื้นที่(ไร่)
บ้านเม็กคำ	1,832
บ้านคอนไผ่งาม	2,057
บ้านคงควน	1,271
รวม	5,160

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเม็กดำที่สำคัญได้แก่

1. ข้าวหอมมะลิ
2. ผลิตภัณฑ์ทางการจักสาน
3. ผ้าไหม
4. พืชผักสวนครัว เช่น พริก หอมแดง ถั่วฝักยาว และข้าวโพด
5. การเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่โก่ ไก่ดำ วัว ควาย

ตารางที่ 3 แสดงสถานประกอบการภายในชุมชนเม็กดำ

หมู่บ้าน สถานประกอบการ	เม็กดำ	ดอนไผ่งาม	ดงดอน
ร้านค้า	6	2	2
โรงสีข้าว	1	3	1
กองทุนหมู่บ้าน	1	1	1

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ในท้องถิ่น

ในมิติของการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีหลักการบริหารการศึกษาที่สำคัญในประเด็นที่ว่า “การจัดการศึกษาต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมและจัดให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น” ซึ่งในความหมายนี้เห็นว่า การจัดการศึกษาถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคน ทุกภาคส่วนจะต้องสร้างความร่วมมือพัฒนาสร้างสรรค์การศึกษาเพื่อประโยชน์ของคนทุกคน โดยจะต้องให้ความสำคัญต่อความเป็นท้องถิ่น หมายถึง การจัดการศึกษาต้องให้ความสำคัญต่อความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และธรรมชาติกับธรรมชาติอาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นคือ การใช้ความรู้ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ในกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ

ดังนั้นการศึกษาแนวคิดหรือทักษะของความรู้ในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดหรือทักษะต่อความรู้ในท้องถิ่นของนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านกล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

1. แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ซึ่งได้มีแนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่น สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1.1 การสร้างสังคมความรู้แห่งอนาคตให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. 2547 : 12) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจหรือดำเนินการใด ๆ ของท้องถิ่น สังคม และประเทศที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ ความจริงอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Knowledge Based) และการมีส่วนร่วมจากทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มคนระดับรากหญ้า ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลายนำไปสู่การแก้ไขปัญหาท้องถิ่น และสังคม ตลอดจนเป็นการยกระดับความรู้สู่การสร้างแนวคิดทฤษฎีใหม่จากฐานราก (Grounded Theory) เพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัยและการกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมแห่งอนาคต

1.2 แหล่งความรู้ใหม่จะมีส่วนผสมจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานสำคัญจากการเรียนรู้ของสังคมทุกระดับผ่านกระบวนการศึกษา กระบวนการวิจัย และกระบวนการพัฒนาประเทศและที่สำคัญเป็นกระบวนการที่สร้างความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแห่งการค้นหาคำรู้ความจริงของคน เนื่องจากความรู้ในความจริงเป็นความหมายใหม่แห่งความเท่าเทียมกันของคนในสังคมแห่งอนาคต (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2547 : 13)

1.3 การพัฒนาสังคมใหม่ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นการสร้างสังคมแห่งความจริงที่มีความเป็นเหตุเป็นผล เป็นสังคมแห่งการค้นหาและค้นพบความรู้ความจริงอย่างมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนอันหลากหลายทั้งในกระบวนการศึกษารวบรวมข้อมูล การวิพากษ์วิจารณ์ การหาข้อสรุป และการคิดวิจัย โดยเน้นการพัฒนาจากฐานของข้อมูลท้องถิ่นของคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่นและโดยคนท้องถิ่นอย่างหลากหลายเป็นสำคัญ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2547 : 15)

ด้วยแนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ในความจริงเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ของสังคมทุกระดับมีความเป็นเหตุเป็นผล สามารถค้นหาและค้นพบได้โดยผ่านกระบวนการศึกษา กระบวนการวิจัย และกระบวนการพัฒนาประเทศ

2. แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545

เจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มุ่งเน้นให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมี

ความสุข และในส่วนของการใช้ความรู้ในท้องถิ่น ได้กำหนดทิศทางเพื่อดำเนินการไว้ในมาตรา 7 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 40) ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

ดังนั้น จะเห็นว่าในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะต้องใช้ความรู้อันเป็นสากล กับความรู้ในท้องถิ่น อาทิ เช่น ความรู้ด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ฯลฯ มาจัดการผสมผสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอันจะส่งผลให้บุคคลหรือชุมชนรู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีสติปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทยมีศักยภาพในการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ โดยได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรไว้หลายประการ ซึ่งส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้ในท้องถิ่นได้กำหนดไว้ในจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ข้อ 8 และข้อ 9 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 4) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

“ข้อ 8 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

“ข้อ 9 รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม”

ดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้ให้ความสำคัญต่อความรู้ในท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านภาษาไทย , ศิลปะ , วัฒนธรรม , ประเพณี , กีฬา , ภูมิปัญญาไทย และทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีจุดหมายเพื่อนำไปใช้ประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

4. แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นของ ดร.เสรี พงศ์พิศ การเรียนรู้คือ หัวใจของการพัฒนาแต่การเรียนรู้มิได้อยู่บนความว่างเปล่า หากอยู่บนประสบการณ์ชีวิตและความรู้ ภูมิปัญญาที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายบรรพบุรุษได้สั่งสมถ่ายทอดและสืบทอดกันมากลายเป็นวิถีชีวิตแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ การอยู่ร่วมกัน การทำมาหากิน การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้เกิดความสมดุล (เสรี พงศ์พิศ, 2548 : 25) นอกจากนี้ ดร. เสรี พงศ์พิศ ได้มีแนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นสรุปได้ ดังนี้

4.1 การคืนสู่รากเหง้าไม่ได้หมายถึงการคืนสู่อดีตแต่หมายถึงการกลับไปสืบค้นหาคุณค่าที่ดึกดำบรรพ์อันเป็นจิตวิญญาณของบรรพบุรุษ ค้นหาสาระสำคัญอันเป็นวิถีของชุมชน เพื่อจะได้สืบทอดโดยการฟื้นฟู อนุรักษ์ ประยุกต์และสร้างสรรค์ใหม่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย แห่งปัจจุบัน (เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 28)

4.2 ภูมิปัญญาเป็นวิถีของชุมชนเป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ ความรู้เป็นองค์รวม เป็นความคิด ความเชื่อและความใฝ่ฝันของผู้คนจะเห็น ได้จากการจัดระเบียบสังคมความสัมพันธ์ กับคนและสิ่งแวดล้อม ถ่ายทอดผ่านทางคติ คำสอน นิทาน ตำนาน เรื่องบอกเล่า ฯลฯ (เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 28)

4.3 วิถีของชุมชนเป็นวิถีของความสัมพันธ์ กลมกลืน และสมดุลกับธรรมชาติ คนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่ใช่นายเหนือธรรมชาติ ไม่มีอำนาจไปสั่งไปบงการเหนือ ธรรมชาติได้ (เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 29)

4.4 ภูมิปัญญาสะท้อนออกมาในวิถีชีวิตประจำวัน หัวใจของภูมิปัญญาอยู่ที่ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแสดงออกกับทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต เพราะภูมิปัญญาเป็นความรู้เป็น ประสบการณ์ชีวิตที่แสดงออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวมบูรณาการสองด้าน (เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 29)

4.5 ความรู้ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่พร้อมด้วยคุณธรรม ไม่ใช่ “ความจริง” เท่านั้น แต่เป็น “ความดี” และ “ความงาม” (เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 31)

ดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นแนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นของ ดร.เสรี พงศ์พิศ ว่าความรู้ ในท้องถิ่นหรือความรู้ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวมแสดงออกถึงวิถีชุมชนและ วิถีชีวิตประจำวันจะมีการบูรณาการรอบด้านบนฐานของความจริง ความดีและความงาม

5. แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นของสุชาติ จักรพิสูทธิ์ และคณะ ความรู้ของชุมชนมี กระบวนการสร้างและสืบทอดความรู้ในครอบครัวและในชุมชนเป็นหลัก เป็นความรู้ที่มี แหล่งที่มาและคุณลักษณะของความรู้ ดังนี้ (สุชาติ จักรพิสูทธิ์ และคณะอื่น ๆ. 2548 : 50)

5.1 เป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติเพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ ความรู้ด้าน การเกษตร การทำมาหากิน การสร้างบ้านเรือน การรักษาโรค ฯลฯ กล่าวคือ เป็นความรู้เพื่อการดำรงชีวิต

5.2 เป็นความรู้ที่มีมุมมองด้านศาสนธรรมกำกับอยู่นั่นคือ ความรู้ชุมชนไม่ใช่ เรื่องเทคนิค หากแต่คือการแข่งขันและการอยู่ร่วมกัน อาทิ ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์มีโลก ทัศน์สำคัญคือ การเคารพชีวิตอื่น ๆ ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ จนถึงผู้บริโภครวม หรือการออมทรัพย์ ของชุมชนคือความมั่นคงร่วมกันบนฐานประเพณีและการเอื้อเฟื้อ มิใช่การออมเพื่อกำไรสูงสุด

ส่วนบุคคล

5.3 เป็นความรู้ที่ตอบปัญหาของชุมชนจึงเป็นความรู้ที่เป็นสมบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นความรู้ที่ไม่เป็นทฤษฎี หากชุมชนอื่นจะนำไปใช้ต้องผ่านการประยุกต์

5.4 เป็นความรู้ที่ไม่อยู่ในรูปของลายลักษณ์อักษรแต่มีแฝงไว้ในประเพณี หรือ อยู่ในระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่ได้อยู่ในตำราแต่อยู่ในชีวิต ฉะนั้นความรู้ของชุมชนกับวิถีชีวิตจะต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอดเวลา

ทัศนะหรือแนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นเห็นว่า ความรู้ในท้องถิ่นหรือความรู้ของชุมชนเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติเพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นการเฉพาะจะมีมุมมองด้านศาสนธรรมกับคำอยู่ และส่วนใหญ่จะอยู่ในประเพณีหรืออยู่ในระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

แนวคิดเชิงทฤษฎีการจัดการความรู้

ความหมายการจัดการความรู้ (Knowledge Management)

การจัดการความรู้เป็นรูปแบบของการเรียนรู้ที่จะช่วยเสริมเติมเต็มในการศึกษาและการศึกษาช่วยให้การจัดการความรู้มีระดับของความลุ่มลึกเพิ่มขึ้นและเชื่อมโยงได้กว้างขวางขึ้น การจัดการความรู้ช่วยทำให้สามารถนำเอาความรู้ในคนออกมาใช้งานและยกระดับการเรียนรู้ได้สูงขึ้น เพราะหลักการของการจัดการความรู้เชื่อว่าทุกคนที่ทำงานหรือดำรงชีวิตต่างก็มีความรู้ตระกูล “ความรู้ในคน” ทุกคน ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้ในกระบวนการเรียนที่มีการเรียนรู้เป็นฐานสำคัญ ความหมายการจัดการความรู้ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ฐิติพร ชมพุดำ (2548 : 53) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการที่ว่าด้วยการนำเอาความรู้และความเข้าใจถึงการทำงานร่วมกันของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันในองค์การมาเก็บรวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นประโยชน์ในการสร้างคุณค่า เพื่อความแตกต่างและพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

กรกนก ทิพรส และพิชัย ตั้งภิญโญพิศุณ (2548 : 32) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการของการเก็บรวบรวมความรู้ในองค์การและนำความรู้ที่เก็บรวบรวมจากบุคลากรแต่ละคนมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเป็นการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การ รวมถึงการจัดเก็บความรู้ไว้เป็นทรัพย์สินที่คงอยู่กับองค์การตลอดไปซึ่งสอดคล้องกับ วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ. 2548 : 22) ที่กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นการจัดการสารสนเทศและความรู้ที่นับว่าสำคัญหรือเป็นทรัพย์สินที่เป็นนามธรรม

(Intangible Asset) ซึ่งมีความสำคัญที่องค์กรต้องใช้ในการสร้างความแตกต่างทางการแข่งขัน โดยอาศัยกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรมีความได้เปรียบ

ธีระ รุญเจริญ (2550 : 55) กล่าวว่า การจัดการความรู้ คือ เครื่องมือเพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมาย 3 ประการไปพร้อม ๆ กันคือ การบรรลุเป้าหมายของงานการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคนและการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้

วิจารณ์ พานิช (2547 : 34) การจัดการความรู้ที่แท้จริงเป็นการจัดการความรู้โดยกลุ่มผู้ปฏิบัติงานเป็นการดำเนินกิจกรรมกันในกลุ่มผู้ทำงานเพื่อช่วยกันดึง “ความรู้ในคน” และ “คว่ำ” (capture) ความรู้ภายนอกองค์กรมาใช้ในการทำงาน และคอย “คว่ำ” ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานเอามายกระดับความรู้ และนำกลับไปใช้ในการทำงานเป็นวงจรต่อเนื่องไม่จบสิ้น

ฮัสเซินและคณะ (Hussain and Others . 2004 : online) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นระบบข้อมูล ข่าวสาร ทักษะที่จะช่วยปรับปรุงองค์กรในยุคการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตที่คุ้มค่ากว่า

กล่าวโดยสรุป การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งส่งผลให้เกิดเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) เพื่อให้เกิดความงอกงามของความรู้ใหม่ซึ่งจะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนางานต่อไป

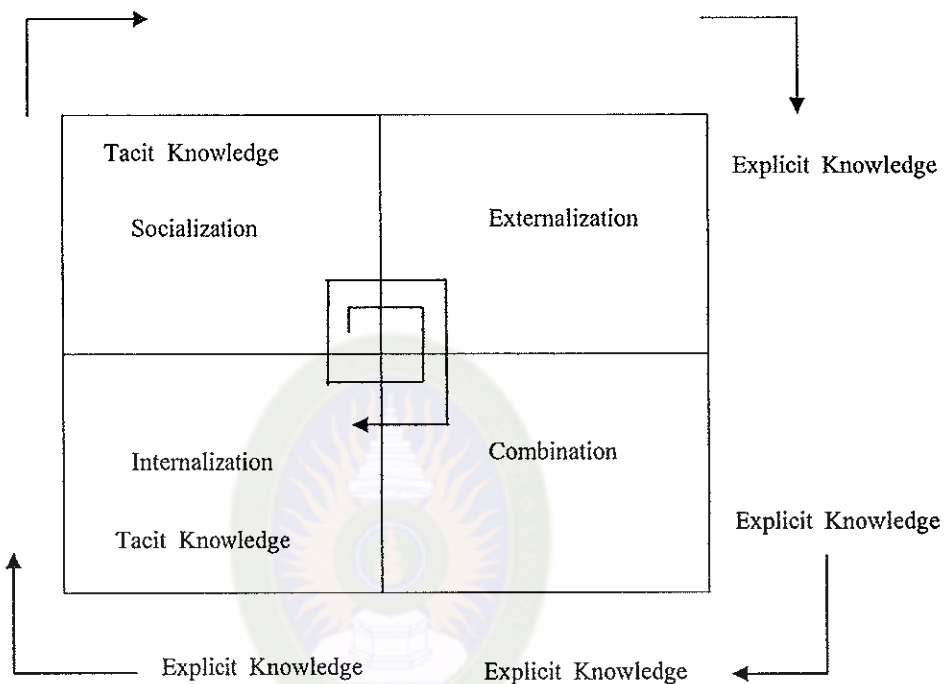
แนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka และ takeuchi

Nonaka และ Takeuchi ได้นำเสนอตัวแบบทางทฤษฎีการสร้างความรู้อย่างเป็นพลวัตนี้ โดยยึดหลักสมมติฐานที่สำคัญว่า ความรู้ของมนุษย์ถูกสร้างขึ้นและขยายออกไปมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างความรู้โดยนัยกับความรู้โดยชัดแจ้ง เราเรียกปฏิสัมพันธ์นี้ว่า “การเปลี่ยนสภาพความรู้ (knowledge Conversion)” นั่นคือ การเปลี่ยนสภาพความรู้จะทำให้เกิดการสร้างความรู้ขึ้นนั่นเอง ซึ่งในการสร้างความรู้จะเกิด “เกลียว” (Spiral) เกลียวเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้โดยนัยกับความรู้โดยชัดแจ้งและถูกยกระดับขึ้นอย่างเป็นพลวัตจากการสร้างความรู้ระดับล่างสู่ระดับที่สูงขึ้น เป็นเช่นนี้วนออกไปเรื่อย ๆ คล้ายดั่งเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral)

หลักสำคัญของทฤษฎีอยู่ที่การอธิบายว่าเกลียวเกิดขึ้นได้อย่างไร Nonaka และ Takeuchi เสนอการเปลี่ยนแปลงสภาพความรู้ สี่รูปแบบ (Modes) ซึ่งจะเกิดขึ้น เมื่อความรู้โดยนัยและความรู้โดยชัดแจ้งมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทำให้เกิดวงจรที่เราเรียกชื่อว่า SECI

เป็นวงก้นหอยที่ขยายขนาดไปเรื่อย ๆ ทำให้ได้ความรู้ที่มีพลังเป็นอย่างมาก

การเปลี่ยนความรู้ 4 รูปแบบดังกล่าวข้างต้น และทำให้เกิดวงจรที่เราเรียกค่าย่อว่า SECI Model ได้แก่ Socialization Externalization Internalization และ Combination พิจารณาได้ดังนี้

ภาพที่ 1 การสร้างความรู้ของ Nonaka and Takeuchi

จากภาพที่ 1 องค์กรมีการสร้างความรู้ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กับความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) ซึ่งเรียกปฏิสัมพันธ์แบบนี้ว่า “การเปลี่ยนแปลงความรู้” (Knowledge Conversion) โดยที่กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้สามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. Socialization หรือการถ่ายทอดทางสังคม เป็นการสร้างสรรค์ความรู้จากความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน และทำให้เกิดการสร้างความรู้โดยนัยโดยตรงจากผู้อื่นโดยไม่ต้องใช้ภาษาหรือในกรณีของคนตงงานทำกับหัวหน้างานและเรียนรู้ข้างฝีมือ โดยไม่ได้เรียนรู้จากการใช้ภาษาแต่มีการเรียนรู้และได้มาซึ่งความรู้โดยการสังเกตทำเรียนแบบและฝึกฝนอบรม โดยการปฏิบัติจริง หลักสำคัญของการได้มาซึ่งความรู้โดยนัยนี้คือ ประสบการณ์ถ้าไม่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันก็จะเป็นการยากลำบากอย่างยิ่ง

ตัวอย่างที่เราพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของเรา เช่น เมื่อสมัยที่ผู้เขียนยังเป็นเด็กได้เห็นชาวบ้านในชุมชนนำลูกของตนไปฝากฝังไว้ที่ร้านซ่อมจักรยาน เป็นเด็กฝึกงานเพื่อให้เรียนรู้การซ่อมจักรยานกับเจ้าของร้าน (Tacit Knowledge) เด็กฝึกงานนี้จะคอยเป็นลูกมือทำโน่น ทำนี่ ให้แก่เจ้าของร้านซ่อมจักรยานไปเรื่อย ๆ อันเป็นการฝึกฝนอบรมโดยการปฏิบัติงานจริง พร้อมกับนี้เด็กฝึกงานยังได้สังเกตและทำเลียนแบบการสร้างจักรยานจากเจ้าของร้านและมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์ในการซ่อมจักรยานมาเป็นของตน เมื่อทำไปนาน ๆ เข้าจะเกิดทักษะและความชำนาญขึ้น (Tacit Knowledge) และได้ออกไปเปิดร้านซ่อมจักรยานของตนเอง

2. Externalization หรือการทำให้ปรากฏภายนอก เป็นการสร้างสรรค์ความรู้จากความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) ชัดแจ้งมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) การสร้างสรรค์ความรู้ในลักษณะนี้มักจะเห็นจากกระบวนการสร้างแนวคิด และถูกกระตุ้นโดยการสนทนาหรือการสะท้อนภาพความคิดเห็นในภาพรวม เมื่อเราพยายามสร้างความคิดรวบยอดในภาพบางอย่าง ส่วนใหญ่เรามักแสดงออกถึงสาระสำคัญของมันโดยใช้ภาษา การเขียนเป็นการกระทำอย่างหนึ่งในการเปลี่ยนความรู้โดยนัยไปสู่ความรู้ที่ชัดแจ้ง แต่การแสดงออกเป็นคำพูดนั้นยังไม่เพียงพอ ดังนั้นการอุปมาเป็นวิธีการที่ดีอย่างหนึ่งในการแสดงออกถึงเนื้อหาที่ “ไม่อาจกล่าวออกมาเป็นคำพูดได้” ตัวอย่างเช่น คำขวัญ (Slogan) นิทาน (Story) การเปรียบเทียบสิ่งที่คล้ายกัน (Analogy) หรือใช้สัญลักษณ์ (Symbol) บางอย่างสามารถสรุปคำอธิบายที่มีความหมายซับซ้อน

ตัวอย่างกรณีนี้ได้แก่ คนฝึกงานดังกล่าวข้างต้น ที่รับเอาความรู้ในการทำงานมาจากหัวหน้างานมาเป็นความรู้ของตนเอง (Tacit Knowledge) ต่อมาด้วยความชำนาญขึ้นและได้เลื่อนขั้นเป็นหัวหน้างาน และมีการจดบันทึกหรือมีการจัดทำแสดงความรู้ออกมาเป็นเอกสาร คู่มือในการปฏิบัติงานเพื่อเผยแพร่ให้คนงานรุ่นต่อมาได้เรียนรู้ ซึ่งจะกลายเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นต้น

3. Combination หรือการหลอมรวมเข้าด้วยกัน เป็นการสร้างสรรค์ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) มาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) การสร้างสรรค์ความรู้ในลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับการหลอมรวมองค์ความรู้โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เอกสาร การประชุม การสนทนาทางโทรศัพท์ หรือการติดต่อสื่อสารทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ฯลฯ แล้วจัดองค์ประกอบของข้อมูลของข่าวสารที่มีอยู่ใหม่ โดยการแยกประเภท การเพิ่ม การร่วมกัน และจัดกลุ่มความรู้โดยชัดแจ้ง (ดังที่ดำเนินการในฐานะข้อมูลคอมพิวเตอร์) ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ใหม่ การสร้างความรู้ดำเนินการในรูปแบบของการศึกษา ฝึกอบรม อย่างเป็นทางการ

ในโรงเรียนมักใช้รูปแบบนี้การศึกษา MBA เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งของรูปแบบนี้ ตัวอย่างเช่น คนฝึกงานดังกล่าวข้างต้น ที่มีความรู้ความชำนาญและได้เป็นหัวหน้างานแล้ว ต่อมาได้ทำการค้นคว้ารวบรวมความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ประกอบกับความรู้ในคู่มือการปฏิบัติงานของตน ซึ่งเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) นำมาสังเคราะห์ หลอมรวมความรู้เข้าด้วยกันให้เป็นความรู้ใหม่และจัดทำรูปเล่มเผยแพร่เป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ต่อ

4. Internalization หรือการทำให้เข้าสู่ข้างในเป็นการสร้างสรรค์ความรู้จากความรู้จากความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้โดยนัย / ความรู้ในตน (Tacit Knowledge) การสร้างความรู้ในลักษณะนี้กระทำได้โดยการไปศึกษา แสวงหาความรู้จากภายนอกตนซึ่งเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน (Explicit Knowledge) และผ่านการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (learning by doing) แล้วเกิดเป็นความรู้ของตนเองขึ้น (Tacit Knowledge)

จะเห็นว่าการจัดการความรู้ตามแนวคิด SECI Model ของ Nonaka และ Takeuchi คือ การทำให้จะเห็นว่าการจัดการความรู้ตามแนวคิด SECI Model ของ Nonaka และ Takeuchi คือ การทำให้ความรู้ 2 ประเภท เกิดการเปลี่ยนสถานะระหว่างกัน

แนวคิดการจัดการความรู้ของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติโดย บุญดี บุญญาภิจ และคณะ (2547 : 54-58) ได้ศึกษากรอบความคิดของการจัดการความรู้และสรุปเป็นขั้นตอน หลักของกระบวนการความรู้ เพื่อช่วยให้องค์กรสามารถสร้างและจัดการความรู้ที่มีอยู่เดิมภายในองค์กรและความรู้ใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification)

การค้นหาว่าองค์กรมีความรู้อะไรบ้างในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร และความรู้จะอยู่ที่องค์กรจำเป็นต้องมี ทำให้องค์กรทราบว่าขาดความรู้จะไรบ้าง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ “รู้เรา” นั่นเองโดยทั่ว ๆ ไปองค์กรสามารถใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “Knowledge Mapping” หรือการทำแผนที่ความรู้ในขั้นตอนนี้เพื่อหาว่าความรู้ใดมีความสำคัญสำหรับองค์กรจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้น เพื่อให้้องค์กรวางแผนขอบเขตของการจัดการความรู้ และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประโยชน์ของแผนที่ความรู้คือช่วยทำให้เห็นภาพรวมของคลังความรู้ขององค์กร ทำให้องค์กรทราบว่ามีความรู้ที่ทับซ้อนกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ หรือไม่ ซึ่งก่อนนี้เกิดความสับสนเปลืองในการจัดเก็บและรวบรวม และทำให้บุคลากรทุกคนทราบว่าองค์กรมีความรู้

อะไรและจะหาความรู้ที่ตนเองต้องการได้ที่ไหน นอกจากนี้ยังใช้เป็นว่าองค์กรมีความรู้อะไร และจะหาความรู้ที่ตนเองต้องการได้ที่ไหน นอกจากนี้ยังใช้เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความรู้ที่องค์กรสามารถใช้เป็นฐานในการต่อยอดขยายความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการใช้เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานและการเคลื่อนย้ายแหล่งข้อมูลความรู้ต่อระบบต่าง ๆ ในองค์กร

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)

จากแผนที่ความรู้ขององค์กรจะทราบว่ามีความรู้ที่จำเป็นต้องมียู่หรือไม่ ถ้ามีแล้วองค์กรก็ต้องหาวิธีการในการดึงความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่อาจอยู่กระจัดกระจายไม่เป็นที่มารวมไว้เพื่อจัดทำเนื้อหาให้เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้ใช้ สำหรับความรู้ที่จำเป็นต้องมีแต่ยังไม่มีนั้น องค์กรอาจสร้างความรู้ดังกล่าวจากความรู้เดิมที่มีอยู่ก็ได้หรือนำความรู้จากภายนอกองค์กรมาใช้ นอกจากนี้องค์กรอาจจะต้องพิจารณากำจัดความรู้ที่ไม่จำเป็นหรือล้าสมัยทิ้งไปเพื่อประหยัดทรัพยากรในการจัดเก็บความรู้เหล่านั้น หัวใจสำคัญของขั้นตอนนี้คือ การกำหนดเนื้อหาของความรู้ที่ต้องการและการคัดเลือกความรู้ดังกล่าวให้ได้ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จคือบรรยากาศและวัฒนธรรมขององค์กรที่เอื้อให้บุคลากรกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อใช้ในการสร้างความรู้ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ระบบสารสนเทศก็มีส่วนช่วยให้บุคลากรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันได้อย่างรวดเร็วขึ้นและทำให้การแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกทำได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)

เมื่อมีเนื้อหาความรู้ที่ต้องการแล้วองค์กรต้องจัดความรู้ให้เป็นระบบ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ได้ การจัดการความรู้ให้เป็นระบบนั้นหมายถึง การจัดทำสารบัญช และจัดเก็บความรู้ประเภทต่าง ๆ เพื่อให้การเก็บรวบรวมการค้นหาการนำมาใช้ทำได้ง่ายและรวดเร็วการแบ่งชนิดหรือประเภทของรู้นั้นจะขึ้นอยู่กับว่าผู้ใช้นำไปใช้อย่างไรและลักษณะการทำงานของบุคลากรในองค์กรเป็นแบบใด โดยทั่ว ๆ ไปการแบ่งประเภทความรู้จะแบ่งตามสิ่งต่อไปนี้

3.1 ความชำนาญ หรือความเชี่ยวชาญของบุคลากร (เช่น การจัดทำทำเนียบผู้เชี่ยวชาญ)

3.2 หัวข้อ / หัวเรื่อง

3.3 หน้าที่ / กระบวนการ

3.4 ประเภทของผลิตภัณฑ์ บริการ กลุ่มตลาด หรือกลุ่มลูกค้า

ความคลอบคลุม (แนวราบ) และความละเอียด (แนวตั้ง) ของการแบ่งประเภทของความรู้จะขึ้นอยู่กับการใช้ความรู้ นั้น ๆ เช่น ถ้าเป็นความรู้ที่มีผู้ใช้มากและหลากหลายประเภท แต่ถ้าเป็นความรู้ที่ใช้เฉพาะกลุ่มการแบ่งจะไม่ครอบคลุมมากนักแต่จะลงลึกในรายละเอียด

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

นอกจากการจัดทำสารบัญความรู้ที่เป็นระบบแล้วองค์กรต้องประมวลความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่ายและใช้ได้ง่ายซึ่งอาจทำได้ในหลายลักษณะคือ

4.1 การจัดทำหรือปรับปรุงรูปแบบของเอกสารให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งองค์กรจะช่วยให้การป้อนข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ การจัดเก็บ การค้นหาและการใช้ข้อมูลทำได้สะดวก และรวดเร็ว

4.2 การใช้ “ภาษา” เดียวกันทั่วทั้งองค์กรนั้นคือ องค์กรควรจัดทำอภิธานศัพท์ของคำจำกัดความ ความหมายของคำต่าง ๆ ที่แต่ละหน่วยงานใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้ความเข้าใจตรงกันซึ่งจะช่วยให้ตรงกันซึ่งจะช่วยให้การป้อนข้อมูล / ความรู้การแบ่งประเภทและการจัดเก็บได้มาตรฐานเดียวกัน ที่สำคัญต้องมีการปรับปรุงอภิธานศัพท์ให้ทันสมัยตลอดเวลา รวมทั้งต้องให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและเปิดใช้ได้สะดวกรวดเร็ว

4.3 การเรียบเรียง ตัดต่อ และปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพดีในแง่ต่าง ๆ เช่น ความครบถ้วน เทียบตรง ทันสมัย สอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้ใช้

5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)

ความรู้ที่ได้มานั้นจะไร้ค่าหากไม่ถูกนำไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นองค์กรจะต้องมีวิธีการในการจัดเก็บและกระจายความรู้ทั้งความรู้ประเภท Explicit และ Tacit

โดยทั่วไปการส่งหรือการกระจายความรู้ให้ผู้ใช้มี 2 ลักษณะ คือ

5.1 “Push” (การป้อนความรู้) คือ การส่งข้อมูล / ความรู้ให้ผู้ใช้โดยผู้รับไม่ได้ร้องขอหรือต้องการหรือเรียกง่าย ๆ ว่าเป็นแบบ “Supply-based” เช่น การส่งหนังสือเวียนแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ข่าวสารต่าง ๆ หรือข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือบริการขององค์กร ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปมักจะทำให้ผู้รับรู้สึกที่ได้รับข้อมูล / ความรู้มากเกินไปหรือไม่ตรงตามความต้องการ

5.2 “Pull” (การให้โอกาสเลือกใช้ความรู้) คือ การที่ผู้รับสามารถเลือกรับหรือใช้แต่เฉพาะข้อมูล / ความรู้ที่ต้องการเท่านั้น ซึ่งทำให้ลดปัญหาการได้รับข้อมูล / ความรู้ที่ไม่ต้องการมากเกินไป (Information Overload) การกระจายความรู้แบบนี้เป็นแบบ

“Demand-based”

องค์กรควรทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการกระจายความรู้แบบ “Push” และ “Pull” เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ใช้ข้อมูล / ความรู้

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)

จากการทำเอกสารจัดทำฐานความรู้รวมทั้งการทำสมุดหน้าเหลือง โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้จะช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวใช้ได้ดีสำหรับความรู้ประเภท Explicit เท่านั้น สำหรับการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ประเภท tacit นั้นจะต้องทำการพบปะกันตัวต่อตัวหรือเป็นกลุ่ม หรือที่ Ikujiro Nonaka เรียกว่า “Socialization” ซึ่งอาจทำได้ในหลายรูปแบบ จากการศึกษาพบว่าองค์กรส่วนใหญ่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จในการทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างทั่วถึงเท่าไรนัก

จะเห็นได้ว่าอุปสรรคส่วนใหญ่เป็นเรื่องของทัศนคติและวัฒนธรรมองค์กร สิ่งที่ทำหายก็คือ องค์กรจะทำอะไรเพื่อที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนส่วนใหญ่ให้เห็นประโยชน์ของการแบ่งปันความรู้ เปิดกว้าง และยอมรับกันมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์

การแบ่งปันความรู้ประเภท Tacit นั้นทำได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความต้องการและวัฒนธรรมองค์กร ส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีผสมผสานเพื่อให้บุคลากรได้เลือกใช้วิธีการตามความถนัด และสะดวก วิธีการหลัก ๆ มีดังนี้

6.1 ทีมข้ามสายงาน (Cross-Functional Team)

6.2 Innovation & Quality Circles (IQCs)

6.3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice หรือ CoP)

6.4 ระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System)

6.5 การสับเปลี่ยนงาน (Job Rotation) และการยืมตัวบุคลากรมาช่วยงาน

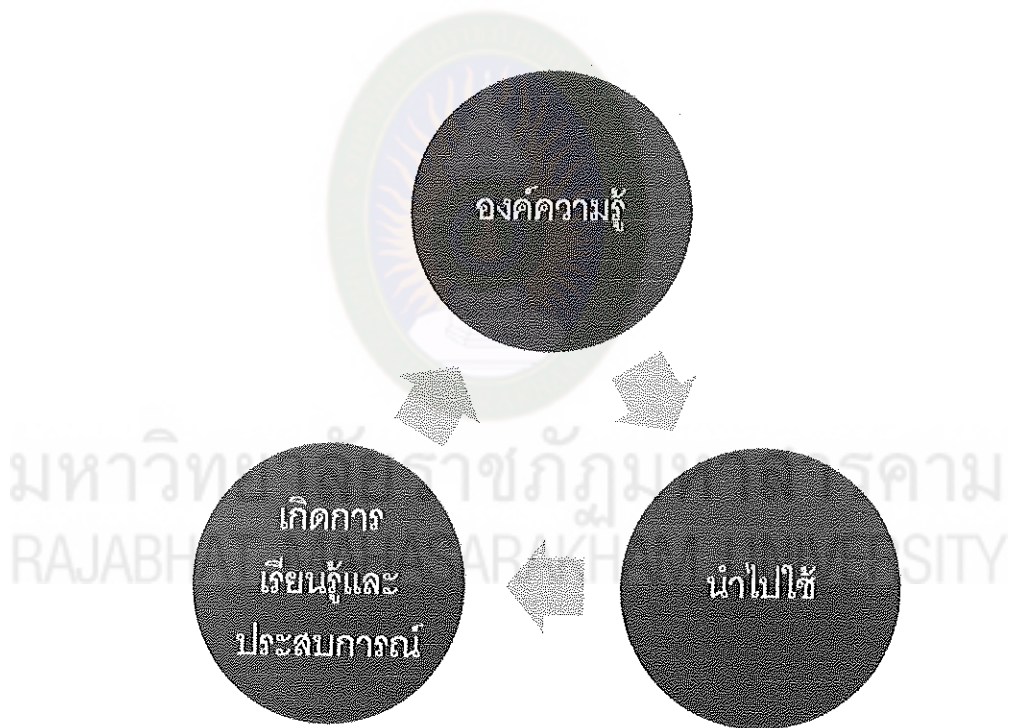
(Secondment)

6.6 เวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Forum)

7. การเรียนรู้ (Learning)

วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้คือ การเรียนรู้ของบุคลากรและนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาและปรับปรุงองค์กร ดังนั้นขั้นตอนนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะถึงแม้องค์กรจะมีวิธีการในการกำหนดรวบรวมคัดเลือกถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ที่ดีเพียงใดก็ตาม หากบุคคลไม่ได้เรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ก็เป็นการสูญเปล่าของเวลาและทรัพยากรที่ใช้ ดังคำกล่าวของ Peter Senge ที่ว่า “ความรู้คือ

ความสามารถในการทำอะไรรู้ก็ตามอย่างมีประสิทธิภาพ (Knowledge is the capacity for effective actions)” องค์การจะต้องกระตุ้นและสร้างบรรยากาศที่ทำให้บุคลากรทุกคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าลองผิดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะออกมาไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จหรือความล้มเหลวเพราะกระบวนการเรียนรู้มิได้ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ แต่มาจากประสบการณ์ที่ได้รับในการลองนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลวก็จะไม่ทำผิดซ้ำสองอีก อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมขององค์กรด้วยการเรียนรู้ของบุคลากรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นมากมายซึ่งจะไปเพิ่มพูนองค์ความรู้ขององค์กรที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้เหล่านี้ก็จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ ๆ อีกเป็นวงจรที่ไม่มีที่สิ้นสุดที่เรียกว่า “วงจรการเรียนรู้”

ภาพที่ 2 วงจรการเรียนรู้

แนวคิดการจัดการความรู้ของสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม

สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคมเป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อน ขบวนการจัดการความรู้ในสังคมไทย โดยส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถในการ ดำเนินการจัดการความรู้ในบริบทและรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อเคลื่อนสังคมไทยสู่สังคม ความรู้และสังคมเรียนรู้โดยการสร้าง “ศาสตร์” ด้านการจัดการความรู้ในสังคมไทยและสร้าง

“สุขภาวะ” ทางสังคมและทุนทางสังคมไปพร้อม ๆ กันเพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีการจัดการความรู้เหมาะสมภายใต้บริบทของตัวเอง สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคมจึงกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้คือ (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. 2548 : 105)

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดโครงการ “พัฒนาและวิจัย” (D & R) รูปแบบการดำเนินการจัดการความรู้ในกลุ่มหน่วยงานหรือองค์กร
 2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดโครงการ “พัฒนาและวิจัย” (D&R) รูปแบบการดำเนินการจัดการความรู้เป็นรายประเด็น (Issue) ในภาคเศรษฐกิจพอเพียงหรือภาคชุมชน อาทิเช่น ประเด็นเรื่องเกษตรยั่งยืน, การพัฒนาเมล็ดพันธุ์, ธุรกิจชุมชน, การเรียนรู้แบบบูรณาการในพื้นที่ ฯลฯ
 3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ทำงานดำเนินการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อผลงานที่มีคุณภาพ ทำให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการทำงาน ทำให้องค์กรเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
 4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดประชุมปฏิบัติการเพื่อเรียนรู้และฝึกทักษะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ในบริบทต่าง ๆ
 5. เชื่อมโยงหลักการและวิธีการจัดการความรู้เข้าสู่โครงการเพื่อสังคมที่มีการดำเนินการอยู่แล้ว โครงการสนับสนุนของหน่วยงานอื่นๆ
 6. จัดมหกรรมความรู้ หรือตลาดนัดความรู้เพื่อเคลื่อนสังคมไทยไปสู่ความเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยการจัดมหกรรมดังกล่าวที่มีทั้งเป็นรายพื้นที่และรายประเด็น
- ดังกล่าวข้างต้นน่าจะกล่าวได้ว่า สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคมเป็น “หัวขบวน” ของการจัดการความรู้ (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. 2548 : 93) ในรูปแบบที่เน้นความรู้ฝังลึกที่อยู่ในคนและแนบแน่นอยู่กับการปฏิบัติเน้นการเชื่อมโยงเป็นเนื้อเดียวกันกับงานประจำ เน้นการจัดการความรู้โดยผู้ปฏิบัติที่มีผู้จุดประกายและช่วยเหลือสนับสนุนเชิงระบบเชิงทรัพยากร เพื่อเชื่อมโยงกับเป้าหมายหลักขององค์กรซึ่งเน้นให้เกิดการส่งเสริมการดำเนินการในระดับจุลภาค และระดับมหภาคให้เกิดพลังเสริมซึ่งกันและกัน โดยในภาพรวมของระดับมหภาคมุ่งที่จะเป็นภาคีขับเคลื่อนสังคมไทยสู่สังคม / เศรษฐกิจฐานความรู้ในทุกภาคส่วน และในระดับจุลภาค มุ่งสร้างทักษะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความรู้ระดับกลุ่มอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ระดับบุคคลให้เกิดความมั่นใจในตนเองมั่นใจในศักยภาพของการเรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเองร่วมกับเพื่อนร่วมงาน อันจะนำไปสู่การเป็นบุคคลเรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับวัฒนธรรม เกิดวัฒนธรรมแห่ง

การเรียนรู้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมระดับองค์กรเกิดองค์การเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช

ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ในฐานะผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม ได้ให้แนวคิดและแนวทางในการจัดการความรู้ไว้ในหนังสือ “การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ” (วิจารณ์ พานิช, 2548 : 66) ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญไว้ดังนี้

1. การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่คนจำนวนหนึ่งทำร่วมกัน ไม่ใช่กิจกรรมที่ทำโดยคนคนเดียว
2. การจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่งานหรือเป้าหมายของงาน
3. เป้าหมายสุดท้ายของการจัดการความรู้คือ การที่กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกันมีชุดความรู้ของตนเองที่ร่วมกันสร้างเองสำหรับใช้งานของตน คนเหล่านี้จะสร้างความรู้ขึ้นใช้เองอยู่ตลอดเวลา
4. การจัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรมที่แทรกแฝงหรือในภาววิชาการเรียกว่า บูรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงานและที่สำคัญตัวการจัดการความรู้เองก็ต้องการการจัดการด้วย
5. การจัดการความรู้เป็นทักษะประมาณร้อยละ 80-90 มีส่วนที่เป็นทฤษฎีเพียงร้อยละ 10-20 ดังนั้น การจัดการความรู้จึงเป็นสิ่งที่เรียนรู้โดยการอ่านหรือฟังการบรรยายไม่ได้ผลจะเข้าใจการจัดการความรู้ได้ต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง
6. การจัดการความรู้ไม่ใช่สิ่งต่อไปนี้
 - 6.1 ไม่ใช่เป้าหมายในตัวของมันเอง
 - 6.2 ไม่ใช่สูตรสำเร็จเพื่อการบรรลุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
 - 6.3 ไม่มีวิธีการที่เป็นสูตรสำเร็จตายตัว
 - 6.4 ไม่ใช่การนำความรู้มาจัดระบบหรือที่เรียกว่านำมาทำ Package เพื่อให้เหมาะสมต่อผู้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์
 - 6.5 ไม่ใช่การดำเนินการ “ถอดความรู้” จากกิจกรรมพัฒนาชุมชนหรือพัฒนาชนบท
 - 6.6 ไม่ใช่กิจกรรมรวบรวมความรู้นำไปใส่ในคอมพิวเตอร์หรือใส่ไว้ในเว็บไซต์เพื่อให้บริการผู้อื่น
7. การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการ ต่อความรู้ ได้แก่

7.1 การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องานหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร

7.2 การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ

7.3 การปรับปรุง คัดแปลงหรือสร้างความรู้บางส่วนให้เหมาะต่อการใช้งานของคน

7.4 การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการของคน

7.5 การนำประสบการณ์จากการทำงานและการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสกัดขุมความรู้ออกมาบันทึกไว้

7.6 การจดบันทึก “ขุมความรู้” และแก่นความรู้สำหรับไว้ใช้งานและปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้นเหมาะต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการจัดการความรู้จึงไม่ใช่เป้าหมายในตัวของมันเอง เป็นประเด็นหลุมพรางข้อที่ 1 ของการจัดการความรู้ เมื่อไรก็ตามที่มีการเข้าใจผิดเอาการจัดการความรู้เป็นเป้าหมาย ความผิดพลาดก็เริ่มเดินเข้ามา อันตรายที่เกิดตามมาคือการจัดการความรู้เทียมหรือปลอมเป็นการดำเนินการเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่ามีจัดการความรู้เท่านั้น

แนวคิดการจัดการความรู้ของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง การจัดการความรู้ไว้ในหนังสือ “การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข” (ประเวศ วะสี. 2548 : 66) ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญไว้ ดังนี้

1. การจัดการความรู้ (Knowledge Management) มีความหมายจำเพาะว่า หมายถึง การจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หากทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อกันให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้นมีการต่อยอดให้คงนามีประโยชน์เพิ่มขึ้นมีและใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะยิ่งขึ้นมีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน ข้อสำคัญก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมในกระบวนการก่อให้เกิดปัญญาร่วมทำให้แก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยาก ๆ ได้สำเร็จ

2. แนวคิดและวิธีการในเรื่องการจัดการความรู้เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเรียนรู้เพื่อใช้ในการปฏิบัติ แต่อย่าไปติดอยู่เฉพาะทางเทคนิคและคิดแบบกลไกเท่านั้น ในเรื่องการจัดการความรู้มีมิติทางนามธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของความหมายในทางลึกที่ถ้าเข้าใจระลึกถึงและมุ่งเพาะให้งอกงามยิ่งขึ้นจะพูนพลังให้กับการจัดการความรู้อย่างวิจิตรและมโหฬาร

3. การจัดการความรู้มีพื้นฐานอยู่ที่การให้คุณค่าแก่ความรู้ที่อยู่ในตัวคนทุกคน จึงเป็นรูปธรรมแห่งการปฏิบัติที่เคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน
 4. การจัดการความรู้เน้นที่การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันควรเจริญธรรมะ 4 ประการคือ ความเอื้ออาทร, ความเปิดเผย, ความจริงใจ, ความเชื่อถือไว้วางใจกัน
 5. การจัดการความรู้เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติอันจะทำให้เกิดอหิปัญญาหรือเพื่อความสำเร็จ
 6. การจัดการความรู้นำไปสู่การถกทอโครงสร้างใหม่จากโครงสร้างทางคิง และโครงสร้างแบบตัวใครตัวมัน ไปสู่การเป็นเครือข่ายมนุษย์มีความสำคัญยิ่งนัก เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานที่ไม่เคยทำได้สำเร็จด้วยวิธีใช้ความรุนแรง แต่สำเร็จได้ด้วยการจัดการความรู้อันประณีตที่ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติโครงสร้างใหม่จะปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่ศักยภาพ เสรีภาพและความรู้
 7. การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติเป็นหัวใจของการจัดการความรู้ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการทางปัญญา การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติจะใช้ความรู้ทุกชนิดที่มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติเข้ามาสู่การเรียนรู้ร่วมกัน แม้การจัดการความรู้จะเน้นที่การเอาความรู้ในตัวคนเป็นฐานแต่ไม่ได้รังเกียจความรู้ในตำราหรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
 8. การจัดการความรู้จัดวางตำแหน่งแห่งหนของความรู้ประเภทต่าง ๆ โดยวางความรู้ในตัวคนเป็นฐานเพื่อความแข็งแกร่งและสมดุลแล้วเอาความรู้ในตำราหรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาต่อยอดอย่างสมประโยชน์ในห้วงคามและมีประโยชน์ยิ่งขึ้น
- ดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นความสำคัญของการจัดการความรู้ในฐานะกระบวนการที่ส่งเสริมศักยภาพบูรณาการของมนุษย์ รวมทั้งการจัดการความรู้เป็นเรื่องของการพัฒนาความเข้มแข็งของสังคมที่ประกอบด้วยศีลธรรมขั้นพื้นฐานคือ การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียม เกิดภราดรภาพส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ เกิดความเป็นชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคมจากโครงสร้างแนวคิงสู่โครงสร้างเครือข่าย สู่การอยู่ร่วมกันด้วยสันติ การอยู่ร่วมกันด้วยสันติคือ ศีลธรรม ดังนั้นเป้าหมายของการจัดการความรู้คือศีลธรรม

แนวคิดการจัดการความรู้ของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ

ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ไว้ในหนังสือ “คิดค้นได้ : การจัดการความรู้ชาวบ้านฉบับตำราดิน” (สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ.

2548 : 15) ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. การจัดการความรู้คือการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจนกระทั่งทำให้เราพบจุดเด่นจุดอ่อนเฉพาะด้านนั้น ๆ ที่แปลกคือ กระบวนการจัดการความรู้จะมีความหลากหลายพลิกแพลงได้ไม่มีวันจบสิ้น

2. ในยุคที่ความรู้ใหม่ๆ มีมากมายท่วมหัวแต่พวกเรากลับขาดแคลนความรู้ ความรู้ไม่พอใช้ทำท่าว่าจะเอาไม่รอดเสียด้วยสิเมื่อเป็นเช่นนี้คงต้องใคร่ครวญกันบ้างละว่าทำไมพวกเราถึงบริหารจัดการความรู้ไม่ได้ ทำไมระดับความรู้จึงขาด ๆ เกินๆ ทำอย่างไรชีวิตจึงจะเคลื่อนตามความรู้ใหม่ได้

3. ภูมิปัญญาแต่ละคนจะเป็นเครื่องมือการจัดการความรู้เบื้องต้นที่มีประสิทธิภาพที่สุดในโลก

4. การดำเนินการจัดการความรู้ในลักษณะเครือข่ายทำให้เรามีสมาชิกหลายระดับ หลายคุณสมบัติ หลายความสามารถ ศักยภาพที่แตกต่างกันจึงเป็นเสน่ห์ของการจัดการความรู้ระดับชุมชน ในขั้นนี้เพียงเราใช้ความคิด ความเห็นประกอบกับสิ่งที่เขาเขียน สิ่งที่เขาปฏิบัติในพื้นที่ของเขาเองก็จะเป็นสะพานที่เชื่อมเดินระหว่างความรู้เก่า ไปหาความรู้ใหม่

จากการได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้เห็นได้ว่า การจัดการความรู้มีความเป็นสหสาขาวิชาที่บูรณาการในกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานร่วมกันของผู้คน โดยใช้ทุนทางปัญญาอย่างเหมาะสมภายใต้บริบทของตัวเอง ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นกิจกรรมที่คนจำนวนหนึ่งทำร่วมกันและมีเป้าหมายสุดท้ายคือ กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเองที่ร่วมกันสร้างเองสำหรับใช้งานของตนเอง รวมทั้งมีกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยการจัดการความรู้จะมีสถานะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนาองค์กร ภายใต้การสร้างกลไกให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีพื้นฐานอยู่ที่การให้คุณค่าแก่ความรู้ในตัวคนทุกคน พัฒนาความเข้มแข็งของสังคมส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ เกิดความเป็นชุมชน มีโครงสร้างเครือข่าย ทำให้มีสมาชิกหลายระดับ หลายคุณสมบัติ หลายความสามารถมาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ

ความเป็นมาและความสำคัญของงานเครื่องปั้นดินเผา

ความเป็นมาของเครื่องปั้นดินเผา

พจน์ เกื้อกูล (2515 : 87) กล่าวถึง แหล่งเครื่องปั้นดินเผาในไทยว่าเครื่องปั้น

ดินเผาทำกันแพร่หลายในอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านนาบริเวณภาคเหนือของไทย ในสมัยสุโขทัยเครื่องปั้นดินเผานับเป็นสินค้าออกสำคัญและมีชื่อเสียงพอที่จะแข่งขันกับเครื่องถ้วยจีนหรือต่างประเทศในแหลมมลายู ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย สำหรับเตาเผาด้วยขามในอาณาจักรสุโขทัยที่ค้นพบมี 3 แห่งคือ เตาทุเรียงเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เตาทุเรียงที่ป่ายาง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เตาทุเรียงที่เกาะน้อย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงดังกล่าวทำให้เครื่องปั้นดินเผาของไทยรู้จักกันแพร่หลายและเป็นที่ต้องการของผู้นิยมเครื่องปั้นดินเผาเป็นอย่างมาก

วิโรฒ ศรีสุโร (2528 ก : 22) กล่าวถึง ที่มาในวิธีการปั้นเครื่องปั้นดินเผาไว้ว่า เครื่องปั้นดินเผาในภาคอีสานเท่าที่ศึกษาค้นพบ เครื่องปั้นดินเผาสันนิษฐานได้ว่า มีวิธีการปั้นอยู่ 2 แบบ ปั้นบนตอที่ไม่หมุนอย่างหนึ่งและปั้นบนเป็นที่หมุนอีกอย่างหนึ่ง การปั้นบนตอที่ไม่หมุนเครื่องปั้นดินเผาที่เก่าแก่ที่สุดในภาคอีสานคือที่บ้านเชียง เครื่องปั้นทั่วไปไม่มีประวัติการทำสืบเนื่องมายาวนานและพัฒนาการทำบอบกถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบันและยังกล่าวอีกว่ากระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผาจากอดีตถึงปัจจุบันมีขั้นตอนการผลิตที่เป็นหลักสำคัญเหมือนกัน คือการเตรียมวัสดุ การขึ้นรูป การตกแต่ง การเคลือบและการเผา เป็นต้น เพียงแต่รายละเอียดการผลิตและวิธีการของแต่ละกลุ่มชนย่อมมีความแตกต่างกันบ้าง

ประภิต บัวบุศย์ (2521 : 91) ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาในหัวข้อเรื่อง ศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือยุคโลหะผสมเก่าแก่ที่สุดในโลกพบว่า ลวดลายที่ใช้ตกแต่งเครื่องปั้นดินเผา คือ สัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและคติความเชื่อบางประการของสังคมในอดีต เช่น ลายวัฏฏะหรือลายขดน้ำวนซึ่งเขียนบนเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

สุรพล คำรืห์กุล ณีฐฎภัทร จันทวิช และภุชชงค์ จันทวิช (2532 : 53) ได้ศึกษาเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเผาบุรีรัมย์ โดยได้ศึกษาลักษณะเตาเผา ลักษณะรูปแบบ การกำหนดอายุและความสัมพันธ์กับเครื่องถ้วยขามต่างชาติ ทำให้ทราบว่าจะจังหวัดบุรีรัมย์เคยเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบเขมรที่ใหญ่ที่สุดในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-19

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2527 : 82) ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเกิดศิลปหัตถกรรมว่า เกิดจากมูลเหตุต่าง ๆ ได้แก่ จากความจำเป็นในการดำรงชีวิต สภาพทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการค้นพบหินคูดในแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ในภาคอีสานซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า การทำเครื่องปั้นดินเผาในภาคอีสานปัจจุบันอาจสืบเนื่องมาเป็นลำดับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน ก็มีได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของเครื่องปั้นดินเผาภาคอีสาน

อนุก กระแจ่ม (2541 : 66) กล่าวถึง สภาพการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในปัจจุบัน

กับวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาว่า ปัจจุบันวิธีการดำเนินชีวิตของชาวไทยได้รับเอาอารยธรรมต่างชาติเข้ามาใช้มากขึ้นและมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมากมายหลายด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะวิทยาการเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งมีบทบาทในชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์แทบแยกกันไม่ออก สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผาเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่บรรพบุรุษไทยได้คิดค้นและทำมาหลายอายุคนนับเป็นงานศิลปะและเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นอย่างดี เพราะราคาถูกปลอดภัยจึงมีผู้นิยมใช้มาก แต่สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปหากผู้คนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจและละเลยต่อความสำคัญของมัน

จากเอกสารเกี่ยวกับประวัติเครื่องปั้นดินเผาจึงอาจกล่าวได้ว่า เครื่องปั้นดินเผา มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เครื่องปั้นดินเผาเกิดขึ้นในวัฒนธรรมการบริโภคด้วยการหุงต้มและการประกอบพิธีกรรมความเชื่อ ต่อมาเครื่องปั้นดินเผาได้แพร่กระจายไปทั่วทุกมุมโลก จากนั้นจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งหลักฐานดังกล่าวได้มีการขุดพบก่อนประโยชน์ต่อการศึกษาทางมานุษยวิทยา และประวัติความเป็นมาของเครื่องปั้นดินเผาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาหมายถึง สิ่งที่ทำจากดิน แร่ หิน ผ่านวิธีการผลิตที่ใช้ความร้อนหรือการเผาเพื่อให้มีความแข็งแรงและสามารถนำไปใช้งานได้ เครื่องปั้นดินเผาเป็นส่วนหนึ่งของเซรามิกส์ซึ่งเป็นวัสดุที่ทนต่อความร้อนและการเสียดสีได้มากกว่าวัสดุอื่นใดในโลกและทนต่อการขีดข่วนการกัดกร่อนจากสารเคมีและไม่เป็นสนิม (สุขุมาลย์ เล็กสวัสดิ์. 2548 : 53)

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา

ปัจจุบันยังมีการประดิษฐ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพื้นบ้าน ในทุกภูมิภาคของประเทศ ไทยซึ่งเครื่องปั้นดินเผาแบบพื้นบ้านที่ผลิตในภูมิภาคต่าง ๆ เหล่านี้มีความแตกต่างกันในการเตรียมวัตถุดิบขั้นตอนการปั้น การเผา และลักษณะรูปแบบซึ่งยกกล่าวได้ ดังนี้

1.1 เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านภาคเหนือ เครื่องปั้นดินเผาที่จัดว่าเป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือ ได้แก่ น้ำคั้นหรือคนโทที่บ้านเหมืองกุง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิธีการผลิตยังคงเป็นวิธีแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน ทำกันเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว การผลิต น้ำคั้นหรือคนโทที่บ้านเหมืองกุง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ จัดเป็นวัฒนธรรมในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น

1.2 เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านภาคกลาง เครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกันทั่วทุกภูมิภาคที่ผลิตจากภาคกลาง ได้แก่ โอ่งมังกรราชบุรี ซึ่งมีการผลิตสืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษ โดยมีการผลิตในรูปแบบของโรงงานอุตสาหกรรมและยังคงรูปแบบเดิมไว้ โอ่งราชบุรีเป็นเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านภาคกลางที่แพร่หลายและยังคงเอกลักษณ์ทั้งด้านรูปทรงและลวดลายจัดว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคกลาง

1.3 เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านภาคใต้ เครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากผู้ใช้ในภาคใต้ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาบ้านสตึงหม้อ ตำบลสตึงหม้อ อำเภอเมืองจังหวัดสงขลา เครื่องปั้นดินเผาบ้านสตึงหม้อ นอกจากจะมีรูปทรงเนื้อดินดี สีสวย น่าใช้ และทนทานแล้วยังมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่เกิดจากการถ่ายทอดสืบทอดวิธีการผลิตต่อกันมาโดยตลอดเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน โดยทำเป็นอุตสาหกรรมภายในครอบครัว

1.4 เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านภาคอีสานมีแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยได้พบเครื่องปั้นดินเผายู่ร่วมกับโครงกระดูกมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ในแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านนาดี ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ในการผลิตเครื่องปั้นดินจะใช้กรรมวิธีขึ้นรูปโดยใช้หินคูปะกอบกับไม้ตี เพราะได้ค้นพบหินคูปั้นเป็นอุปกรณ์สำคัญในการขึ้นรูปอยู่ในแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์

2. วัตถุดิบที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ประกอบด้วย

2.1 ดินเชื้อ หมายถึง ดินที่ผ่านการเผาแล้วนำมาบดให้มีขนาดต่างตามความต้องการใช้ผสมในเนื้อดินปั้น จุดประสงค์เพื่อใช้ในการทรงตัวและการหดตัวตลอดจนป้องกันการแตกร้าวของเครื่องปั้นดินเผา

2.2 ดินปั้นเป็นดินเหนียวที่มีความหนาของดินชั้นบนประมาณ 1.25 เมตร ความหนาของดินที่สามารถจะใช้ได้ประมาณ 3.25 เมตร ต่อจากนั้นจะเป็นระดับน้ำจึงนำดินที่ขุดได้มาเก็บไว้ได้จนบ้านจนแห้งสนิทแล้วจึงนำไปแช่น้ำในอ่างหรือถังที่มีรูด้านล่าง โดยใส่น้ำท่วมดินรองจนกว่าดินจะอมน้ำแต่ไม่ให้ดินเหลวมากนัก เพราะจะปั้นไม่ได้หลังจากนั้นจึงเปิดรูที่ก้นอ่างหรือถังรอให้น้ำไหลออกตลอดจนน้ำหมด

3. คุณค่าของเครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจเพื่อดำรงอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ใช้

สอยและความชื่นชมยินดี ซึ่งมนุษย์รับรู้ได้จากการสร้างสรรค์ในรูปแบบแตกต่างกันตามกาลเทศะเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน อาทิ การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำหม้อ ถ้วย ชาม ไห การทำเครื่องปั้นดินเผา ประเภทกระเบื้อง เช่น กระเบื้องปูพื้น ปูผนังและกระเบื้องมุงหลังคาเพื่อตอบสนองความเชื่อและศาสนา อาทิ การทำพระพิมพ์ดินเผา การทำตุ๊กตา เสียบบาล ภาชนะดินเผาบรรจุกระดูกคนตาย ตามประเพณี ฝั่งศพครั้งที่ 2 เพื่อสื่อสัญลักษณ์รูปทรงทางอุดมคติ อาทิ เครื่องปั้นดินเผาของจีนที่มีรูปเกี่ยวกับรูปม้า อูฐ สัตว์ในเทพนิยาย เจ้าแม่กวนอิม เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการ เช่น เป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ รูปแบบแนวคิดและกรรมวิธีในการสร้าง เพื่อยกระดับจิตใจและรสนิยม อาทิ ถ้วยชามเบญจรงค์ ที่ใช้ในราชสำนักสยามซึ่งสั่งมาจากประเทศจีน (พันธ์ศักดิ์ พ่วงพงษ์. 2537 : 103)

4. วิธีการขึ้นรูป

การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา คือการขึ้นรูปหินคุประกอบไม้ตีซึ่งเป็นการค้นรูปแบบดั้งเดิมอุปกรณ์สำคัญในการขึ้นรูปคือ หินคุที่ทำมาจากดินเผาซึ่งมีลักษณะคล้ายดอกเห็ด หินคุที่ชาวบานนิยมใช้แบ่งออกเป็นสามขนาดคือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ หินคุแต่ละขนาดมีผลต่อการนำไปใช้ขึ้นรูปภาชนะที่มีขนาดแตกต่างกันออกไป เป็นสำคัญ อุปกรณ์อีกชนิดหนึ่งที่ใช้คู่กับหินคุคือ ไม้ตีราบขนาดใดขนาดหนึ่งให้สัมพันธ์กับรูปแบบและขนาดของภาชนะ เครื่องปั้นดินเผาเป็นการตายตัวแต่เป็นการเลือกใช้ตามความพึงพอใจของช่างปั้นเป็นสำคัญ การขึ้นรูปด้วยหินคุประกอบไม้ตีเริ่มจากการขึ้นรูปเข้าทรง กระบอกแล้วกลิ้งเข้าให้ขยายโดยใช้ไม้กลิ้ง จากนั้นตบด้วยมือให้เข้าโปงออกตรงกลางนำขึ้นไปตั้งบนครกแล้วใช้หินคุประกอบไม้ตีขยายเข้าให้กว้างขึ้นนำเอาเชือกไม้หรือถุงพลาสติกมาสวี่ทปากหม้อให้เรียบและสวยงามจากนั้นนำมาตีด้วยหินคุแล้วประกอบไม้ตีอีกครั้งให้หม้อขยายขนาดเพิ่มขึ้นนำหม้อไปฝั่งแดดให้มาด นำหม้อมาตีให้ก้นสานกันแล้วนำไปฝั่งแดดอีกครั้งแล้วจึงเริ่มตกแต่งให้ได้รูปทรงตามต้องการ เมื่อหม้อมีผิวเรียบดี ตกแต่งลวดลาย หรือรูปทรงตามแบบที่ติดไว้ แล้วนำหม้อไปฝั่งให้แห้งรอการเผาต่อไป

5. การเผา การสร้างเตาเผา ขุดหลุมกว้าง 1 เมตร ยาว 2 เมตร ลึก 30 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยฟางแล้วนำดอกไม้ไฟแห้งหรือ ไม้ไฟแห้งมาวางให้เป็นตารางขนาด 30 X 30 หรือ 20 X 20 เซนติเมตร ขึ้นอยู่กับขนาดของผลิตภัณฑ์ นำผลิตภัณฑ์ที่ปั้นมาวางบนไม้ไฟเป็นระเบียบ 1-2 ชั้น จุดไฟด้านล่างเมื่อไฟติดพื้นลุกดีแล้ว นำฟางมาวางทับลงบนผลิตภัณฑ์ หมั่นคอยเติมฟางอยู่เสมอให้สังเกตดูว่า เมื่อได้ตามต้องการแล้วจึงเลิกเติมฟางเผาปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 1 วัน จึงเก็บผลิตภัณฑ์

สรุป การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นหัตถกรรมที่ทำเครื่องใช้ภายในครัวเรือนและต่อมาจัดทำเป็นการค้าทำตามความต้องการของตลาดซึ่งมีขั้นตอนในการทำคือ การเตรียมดินเชือดินปั้น การขึ้นรูปหรือการปั้นและการเผา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากการจัดการความรู้เป็นกระบวนการใช้งานและความรู้เป็นเครื่องมือพัฒนาคน พัฒนาตนเอง พัฒนางองค์กรและพัฒนาความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นทักษะ 90 ส่วน และเป็นทฤษฎี 10 ส่วน (วิจารณ์ พาณิช. <http://www.kmi.or.th>) ซึ่งการจัดการความรู้ที่แท้จริงเป็นการดำเนินการโดยผู้ปฏิบัติงานร่วมกันทำงานให้เกิดผลงานของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ และด้วยประเด็นสำคัญของการจัดการความรู้ดังกล่าวในการวิจัยครั้งนี้จึงได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องการจัดการความรู้ ดังนี้

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2547 : 116) ได้ศึกษาเรื่อง ปฏิบัติการผนวกรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสู่การศึกษาในระบบ โรงเรียน การวิจัยนี้ได้เผยถึงแบบฉบับในการสร้างความจริงของการผนวกรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสู่การศึกษาในระบบ โรงเรียน รวมถึงผลที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบความรู้ของ โรงเรียน และการสลายตัวตนของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ในชุมชน โดยวิธีวิทยาการวิเคราะห์หว่าทกรรม ซึ่งเอกสาร รายงานการวิจัย และ ประสพการณ์จริงของคนในชุมชน หมูบ้านเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์

เจตจำนงแห่งอำนาจในการสร้างความมั่งคั่งเติบโตแก่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อยู่เบื้องหลังความจริงของการศึกษาในระบบโรงเรียน ดังนั้นความรู้วิชาการจึงถูกสถาปนาให้เป็นจริงในรูปของสาขาวิชาและหลักสูตร โดยจัดลำดับความสำคัญแก่สาขาวิชาซึ่งทำประโยชน์สูงสุดต่อภาคธุรกิจ อุตสาหกรรมเพื่อความชอบธรรมต่อการได้รับรายได้ สวัสดิการ และสถานภาพทางสังคมที่มีเหนือกว่าสาขาวิชาอื่น ส่วนหลักสูตรได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อสร้างคนให้มีอัตลักษณ์ของผู้มีการศึกษาสำหรับประกอบอาชีพในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ ความรู้จึงมิได้ตอบสนองต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนคนจึงไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ขณะที่ภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งมีเจตจำนงที่แตกต่างออกไปอันได้แก่เจตจำนงเพื่อการดำรงชีวิตได้ถูกเบียดขับให้อยู่ในฐานะของความรู้ชายขอบ เนื่องจากไม่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานในภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่และการดำรงชีวิตในชุมชนที่ถูกปรับเปลี่ยนไป ดังนั้นการละเลยต่อภูมิปัญญาของชุมชนจึงเป็นประเด็นของการวิพากษ์โดยนักคิดในสังคมอันเป็นที่มาของ

การปฏิรูปการศึกษาซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งเพื่อผนวกรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสู่การศึกษาในระบบโรงเรียน

ผลของการผนวกรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสู่การศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้ อัตลักษณ์ตัวตนของภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกสลายลงให้อยู่ในฐานะของการสวมรับอัตลักษณ์ความรู้วิชาการของโรงเรียนและมีผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในฐานะของความรู้ระดับรอง ซึ่งต้องพึ่งพิงต่อความรู้วิชาการ กฎเกณฑ์ มาตรฐานของโรงเรียน ดังนั้นระบอบความจริงชุดใหม่ของการศึกษาจึงแสดงนัยของการชำระไว้ซึ่งอำนาจตามเจตจำนงของการศึกษาในระบบโรงเรียน

สุรพงศ์ เอื้อศิริพรฤทธิ์ (2547 : 82) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ร่วมความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้ร่วมความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้และทดสอบความสอดคล้องของโมเดล โครงสร้างความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้กับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดภาคใต้ จำนวน 395 คน ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS for Windows Version 11 ในการหาค่าสถิติพื้นฐานและใช้โปรแกรม LISREL 8.30 ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง เพื่อทดสอบคล้อยกับโมเดล โครงสร้างความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดภาคใต้กับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิจัย พบว่า ตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบหลักที่มีอิทธิพลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ องค์การภาวะผู้นำ การเรียนรู้ การบริหารจัดการความรู้ และเทคโนโลยี ซึ่งทั้ง 5 องค์ประกอบหลักจะต้องปฏิบัติผ่านตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบย่อยทั้งหมด 13 องค์ประกอบ และตัวบ่งชี้ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ 62 ตัว

ตัวบ่งชี้ร่วมความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดภาคใต้ ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ที่เป็นองค์ประกอบหลักรวม 5 องค์ประกอบ เรียงลำดับตามน้ำหนักองค์ประกอบจากมากไปน้อยได้ ดังนี้ การเรียนรู้ การจัดการความรู้ องค์การ ภาวะผู้นำ และเทคโนโลยี

ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้กับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้ค่าไคสแควร์

ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนและค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว ทดสอบ สมมติฐานการวิจัย ผลการทดสอบพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ศิริชัย พรประชาธรรม (2547 : 55) ได้ศึกษาถึง วงศาวิทยาว่าด้วยระบบการศึกษาไทย การสืบสานวงศาวิทยาว่าด้วยระบบการศึกษาไทย เผยเรื่องรวมยุคสมัยของระบบการศึกษาไทยสองยุค ได้แก่ ยุคสมัยการศึกษาแบบจารีตและยุคสมัยการศึกษาแบบสมัยใหม่ ในยุคการศึกษาแบบจารีตวงศาวินิจฉัยของความรู้ด้านวิถีชีวิต และศาสนา ความเชื่อเถลิงอำนาจเป็นวาทกรรมหลักของยุคสมัย ส่วนในยุคการศึกษาแบบสมัยใหม่วงศาวินิจฉัยของความรู้ด้านศาสตร์เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นวาทกรรมหลัก ซึ่งได้สั่นคลอนความรู้ของชาวบ้านให้กลายเป็นความรู้ที่ถูกกดทับ

การสืบสานวงศาวิทยาว่าด้วยระบบการศึกษาไทย เป็นการศึกษาวงศาวินิจฉัยของความรู้ซึ่งได้จากการสนทนา โดยมีฐานคิดว่าชาวบ้านมีประวัติชีวิต การศึกษา ความรู้ ทักษะการมองโลกจึงมีเรื่องเล่าต่างกัน ชาวบ้านเก็บภาพระบบการศึกษาแบบจารีตมาเผยให้เห็นว่ามีความรู้ความจริงที่เคลื่อนไหว มีการปรับตัว ด้วยการสร้างความรู้เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี เมื่อระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ใช้ความรู้สมัยใหม่ส่งผ่าน โรงเรียนเข้าสู่ชุมชน คนพึงพิงความรู้ศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ชาวบ้านตกอยู่ภายใต้วาทกรรมการศึกษากระแสหลัก ซึ่งมีเจตจำนงเพื่อให้เห็นชุดความจริงว่าความรู้เชิงศาสตร์มีมาตรฐานสูงกว่าความรู้ชาวบ้าน ความหมายความสำคัญของวงศาวินิจฉัยของความรู้ชาวบ้านให้ขาดตอนลง เพื่อสนองต่อเจตจำนงเพื่ออำนาจของกลุ่มผู้สร้างความรู้ทันสมัย ด้วยความแยบยลของการใช้เทคนิควิทยาเชิงอำนาจ ชาวบ้านจึงไม่รู้สึกรู้สีกว่าอยู่ภายใต้การกำกับของวาทกรรมทางศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมืองแบบทันสมัย ชาวบ้านสร้างปฏิบัติการปะทะประสานด้วยการฟื้นฟูความรู้ดั้งเดิมมาใช้ สร้างความรู้ผสมผสานกับความรู้ยุคสมัยใหม่บนฐานภูมิปัญญาดั้งเดิม การศึกษาวงศาวิทยาว่าด้วยระบบการศึกษาไทยครั้งนี้ได้ปลดปล่อยความรู้ของชาวบ้านให้มีตำแหน่งแห่งที่ พื้นที่ในสังคม การใช้วงศาวินิจฉัยของความรู้ที่สร้างใหม่ได้แสดงอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งต่างจากการศึกษาทั่วไปที่ไม่อาจเผยให้เห็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชุมชนไปตามยุคสมัย

กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร (2548 : 95) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน : กรณีตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน โดยใช้การทำประชาพิจัยและพัฒนา (People Research and Development – PR & D) เป็นเครื่องมือในการวิจัยผลการทำประชาพิจัยและพัฒนา พบว่า

1. การทำประชาพิจัยและพัฒนาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ โดยที่ชุมชนสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน อาทิเช่น เรื่องสัตว์น้ำและพันธุ์พืชเพื่อหาแนวทางใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ตามแนวทางอนุรักษ์ธรรมชาติไม่ใช่เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงจนทำลายความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และมีการจัดการองค์ความรู้เดิมของชุมชนด้วยการจัดตั้งครุภูมิปัญญา ตำราจรรวบรวมองค์ความรู้จากอาชีพต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้ลูกหลานในชุมชนผ่านระบบโรงเรียน โดยเชื่อมโยงกับความรู้ของท้องถิ่นเป็นการเปลี่ยนรูปแบบการอุปถัมภ์ความรู้จากภายนอกมาเป็นการเชื่อมโยงความรู้กับภายนอก

ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดวิถีจัดการแบบแยกส่วนมาคิดแบบเชื่อมโยงและจัดการแบบฉีกพลังได้ โดยที่ชุมชนได้ใช้ศักยภาพด้านภูมิปัญญาและทรัพยากรภายในของตนเองคิดรูปแบบอาชีพใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนได้สร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในการเผยแพร่ความรู้ของชุมชนออกไปสู่บุคคลภายนอกของชุมชน ได้สร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในการเผยแพร่ความรู้ของชุมชนออกไปสู่บุคคลภายนอกชุมชน เช่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล และได้สร้างอาชีพใหม่ในกลุ่มเรือรับจ้างและอาชีพเสริมของกลุ่มจัดการอาหารให้กับบุคคลที่มาดูงานอนุรักษ์และการท่องเที่ยวของชุมชน

2. กระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืนได้ เมื่อพิจารณาผลที่ได้จากของกระบวนการเรียนรู้คือ แผนแม่บทตำบลบางขุนไทร ที่แบ่งเป็น 4 ระบบ ประกอบด้วย ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบการจัดวิสาหกิจชุมชนและอาชีพเสริม ระบบการจัดการสุขภาพ และระบบการจัดการทุนและในแต่ละระบบได้จัดความสำคัญของกิจกรรมที่จะดำเนินการใน พ.ศ. 2547 ดังนี้

ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมี 3 กิจกรรม คือ กลุ่มการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตามแผนแม่บทตำบลบางขุนไทร กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศและกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล

ระบบการจัดวิสาหกิจชุมชนและอาชีพเสริมมี 5 กิจกรรม คือ กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล กลุ่มผลิตของใช้ กลุ่มการจัดการตลาดสินค้าในตำบล กลุ่มอาหาร และกลุ่มเรือรับจ้าง

ระบบการจัดการสุขภาพมี 2 กิจกรรม คือ กลุ่มเกษตรธรรมชาติและกลุ่มพืชสมุนไพร

ระบบการจัดการทุนมี 1 แผนงาน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลบางขุนไทร

นอกจากนี้แล้ว พบว่า ระบบ/กลุ่ม/กิจกรรมที่เกิดขึ้นตามแผนแม่บทตำบลบางขุนไทร ซึ่งเป็นผลจากการทำประชาพิชญและพัฒนาเป็นแผนงาน / โครงการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน เป็นแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนใน 3 มิติ คือ 1) ระบบนิเวศที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คือการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ไม่เร่งรัดการใช้ทรัพยากรและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม 2) ระบบสังคมที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้คือ การที่ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เกิดขึ้นจากการทำประชาพิชญและพัฒนา ทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนรวมทั้งปัญหาทรัพยากรด้วยตนเองได้จนนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ และ 3) เศรษฐกิจแบบพอเพียงของประชาชนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างเพียงพอ

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ (2548 : 102) ได้วิจัยเรื่อง ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชนกรณีศึกษา : ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง การวิจัยนี้ทำการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation) ทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้ทำการวิจัยภาคสนามเพื่อทำการเก็บข้อมูล ผลการวิจัย พบว่า

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในบริบทชุมชนที่มีมิติทางเศรษฐกิจเป็นแกนนำนั้นประกอบด้วย ความรู้ (Knowledge) ทักษะการสื่อสาร (Communication Skill) และกลยุทธ์การสื่อสาร (Strategic Communication)

ในส่วนของความรู้นั้นพบ 2 ประเด็นสำคัญ คือ วิธีการได้มาซึ่งความรู้ และเนื้อหาประเภทของความรู้ โดยความรู้คือการที่ผู้นำเข้าใจกฎเกณฑ์ สัญลักษณ์ ความหมายต่าง ๆ ของชุมชนทำให้รู้และเข้าใจว่าควรจะทำอะไรกับใคร เวลาไหน ด้วยวิธีการอะไรจึงจะเหมาะสม

ความรู้ที่ผู้นำท้องถิ่นนำมาใช้ในการสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการชุมชนนั้นมีวิธีการได้มาซึ่งความรู้จาก 4 วิธี คือ

1. เรียนรู้จากการทำงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่รัฐ
2. จากประสบการณ์ภูมิหลังในด้านธุรกิจ
3. จากการแสวงหาค้นคว้าตนเองและทดลองทำ
4. จากการเปิดรับสื่อต่าง ๆ

วิธีการได้มาซึ่งความรู้นั้นเป็นสิ่งที่มาจากทุนเดิมจากประสบการณ์ภูมิหลังของผู้นำที่สะท้อนถึงความสามารถในการดึงศักยภาพที่มีอยู่ของคนออกมาใช้

เนื้อหาความรู้ที่ผู้นำใช้ในการบริหารจัดการชุมชน 4 ประเภท คือ

1. ความรู้เกี่ยวกับชาวบ้านและชุมชน หรือในทางการสื่อสารเรียกว่า การวิเคราะห์ผู้รับสารและบริบทชุมชน โดยมีปัจจัย 2 ประการ ที่เอื้อให้ผู้นำสามารถวิเคราะห์ผู้รับสารได้ดี คือการเป็นคนดั้งเดิมของชุมชนและเส้นทางก้าวเข้าสู่ตำแหน่งการเป็นผู้นำที่มาจากคำสั่งสม “ความศรัทธา” (Charisma)

2. ความรู้ในเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้นำเป็นความรู้ในเรื่องอำนาจ ขอบเขตหน้าที่

3. ความรู้ในเรื่องธุรกิจ ได้แก่ ความรู้เรื่องการผลิต การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจัดจำหน่าย

4. ความรู้ในเรื่องการสื่อสาร ซึ่งได้จากการไปเรียนรู้ภายนอกชุมชน โดยการไปร่วมอบรม ได้แก่ วิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

วิธีการได้มาซึ่งความรู้และเนื้อหาความรู้ดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้นำต้องสั่งสมเป็นต้นทุนเพื่อใช้ในการตัดสินใจหรือดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งในกรณีผู้นำชุมชนบางเจ้าจำเป็นการสั่งสมต้นทุน “การเรียนรู้” ประสบการณ์การเรียนรู้จะช่วยอธิบายมิติด้าน “ความสามารถ / ความรู้ / ความเชี่ยวชาญ” ของผู้นำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับสื่อบุคคลในกระบวนการสื่อสาร

ในส่วนของทักษะการสื่อสารผลการวิจัย พบว่า 3 ทักษะ ที่สำคัญซึ่งผู้นำท้องถิ่นใช้ในการบริหารจัดการชุมชน คือ

1. ทักษะการเลือกเนื้อหาสาร ซึ่งเป็นการเลือกเนื้อหาสารในการสื่อสารภายในชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในเรื่องธุรกิจและการเลือกเนื้อหาสารเพื่อสื่อสารกับภายนอกเพื่อระดมทุน

2. ทักษะการเลือกใช้สื่อเป็นการเลือกสื่อที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการสื่อสาร

3. ทักษะการเลือกวิธีการสื่อสารเป็นการเลือกวิธีการสื่อสารให้เหมาะกับเนื้อหาที่จะสื่อสารและผู้รับสาร

ทั้ง 3 ทักษะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการสื่อสารเพื่อบริหารจัดการชุมชนในสถานการณ์ปกติที่เป็นเรื่องธุรกิจชุมชนและในสถานการณ์ความขัดแย้ง

ในส่วนของกลยุทธ์การสื่อสาร (Strategic Communication) เป็นการดำเนินการทางการสื่อสารที่แสดงถึงทักษะการใช้เนื้อหา ช่องทางการสื่อสาร ได้สอดคล้องกับผู้รับสารและสถานการณ์ (Message + Channel + Receiver) ผลการวิจัย พบว่า กลยุทธ์การสื่อสารที่ผู้นำใช้เพื่อจุดมุ่งหมายทางการสื่อสาร 4 กลยุทธ์ และแต่ละสถานการณ์มีการใช้กลยุทธ์ย่อย ๆ ตามแต่ละกรณี ได้แก่

1. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อระดมคนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ “กลยุทธ์การใช้วิธีการสื่อสารให้สอดคล้องกับอำนาจที่มี” เป็นกลยุทธ์ที่ผู้นำใช้ในการระดมคนเข้าร่วมประชุมและ “กลยุทธ์การเลือกผู้รับสารที่ศรัทธาผู้นำมาเป็นฐานกำลัง” เป็นกลยุทธ์ที่ใช้ระดมคนเข้ามาทำงาน

2. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการระดมทุน ได้แก่ “กลยุทธ์การใช้เรื่องการเพิ่มรายได้เป็นเนื้อหาสาร” เป็นกลยุทธ์ที่ใช้ในการสื่อสารกับชาวบ้านเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มและ “กลยุทธ์การใช้เรื่องต่อยอดจากทุนเดิม เป็นเนื้อหาสาร” เป็นกลยุทธ์ซึ่งใช้ในการสื่อสารกับหน่วยงานภายนอกเพื่อระดมทุนมาสนับสนุนการทำธุรกิจชุมชน

3. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ชุมชน ได้แก่ “กลยุทธ์การสร้าง ความหมายให้ชุมชนและผลิตภัณฑ์” ใช้ในกรณีที่ชุมชนต้องการสื่อสารถึงเอกลักษณ์ของชุมชน และ “กลยุทธ์การสื่อสารด้วยสื่ออย่างหลากหลาย” ใช้ในกรณีการขยายช่องทางการจัดจำหน่าย

4. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อบริหารจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ “กลยุทธ์การสร้างคนกลางเป็นช่องทางการสื่อสาร” เป็นกลยุทธ์การสื่อสารในกรณีความขัดแย้งเรื่องความไม่โปร่งใสเรื่องการเงินและ “กลยุทธ์การใช้ตัวเองเป็นสื่อกลาง / ช่องทางในการประสานคู่กรณี” เป็นกลยุทธ์การสื่อสารในกรณีความขัดแย้งในผลประโยชน์เรื่องงานบุญ

ผลการวิจัยทั้งหมดดังกล่าวนำไปสู่ข้อค้นพบที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ

1. ความสามารถในการสื่อสารในการบริหารจัดการชุมชนของผู้นำในบริบทที่มีมิติทางเศรษฐกิจเป็นแกนนำ โดยผู้นำในบริบทเช่นนี้ต้องสามารถใช้กลยุทธ์การสื่อสารอย่างหลากหลายเพื่อบริหารจัดการชุมชนในสถานการณ์ปกติหรือการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน และใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อจัดการสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดจากผลประโยชน์ จึงจะสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนในบริบทดังกล่าว

2. โฉมหน้าผู้นำแบบใหม่ในบริบทชุมชนที่มีมิติเศรษฐกิจเป็นแกนนำ ซึ่งเป็นชุมชนในระบบโครงสร้างใหม่ที่ประกอบธุรกิจชุมชน ดังนั้นชุมชนในบริบทเช่นนี้จึงเรียกร้องผู้นำที่มีคุณสมบัติในเรื่องความสามารถทางการสื่อสารและความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจหรือเป็นผู้นำด้านเศรษฐกิจ

ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ และคนอื่น ๆ (2546 : 73) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรชุมชนปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า

1. ปัจจัยที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรของชุมชนปลูกไม้ลายคือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ปัจจัยด้านอายุ ปัจจัยด้านภูมิปัญญาเดิม ปัจจัยด้านสมุนไพรในชุมชน ปัจจัยด้านสื่อมวลชน ปัจจัยด้านความสนใจของคนนอกชุมชน ปัจจัยด้านการศึกษาดูงาน ปัจจัยด้านกระแสการณรงค์เรื่องสุขภาพและการใช้สมุนไพรที่มีอย่างกว้างขวางในสังคมไทย และปัจจัยด้านงบประมาณ

2. เงื่อนไขของความสำเเร็จ เงื่อนไขที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรของชุมชนปลูกไม้ลายคือ 1) การรวมกลุ่มและความร่วมมือของโรงเรียน 2) ความตั้งใจและการมีนโยบายที่ชัดเจนของผู้บริหารโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุน 3) ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน 4) ความร่วมมือของผู้ปกครองและคนในชุมชน 5) ความหลากหลายและน่าสนใจของกิจกรรมและการตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมาย 6) นโยบายการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 7) นโยบายของกระทรวงสาธารณสุข 8) ความต่อเนื่องในการนิเทศติดตามงาน 9) การที่ครู นักเรียนและคนในชุมชนได้รับการส่งเสริมความรู้อย่างต่อเนื่อง 10) ความพร้อมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน 11) ความคาดหวังของสังคมภายนอกผ่านการประชาสัมพันธ์ 12) การจัดเวทีให้มีการเผยแพร่กิจกรรมการเรียนรู้ 13) ความสนใจของครูและนักเรียนในเรื่องเกี่ยวกับสมุนไพร

3. ตัวบ่งชี้ของความสำเเร็จ ตัวบ่งชี้ความสำเเร็จของกระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรมีทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

ตัวบ่งชี้เชิงปริมาณ 1) จำนวนผลงานวิจัยชั้นเรียนที่บูรณาการเรื่องสมุนไพร 2) จำนวนผลงานหลักสูตรท้องถิ่นที่บูรณาการเรื่องสมุนไพร 3) จำนวนนักเรียนที่ได้รับการอบรมการเป็นมัคคุเทศก์ 4) จำนวนครั้งที่มัคคุเทศก์น้อยได้บรรยายให้ผู้เข้าเยี่ยมชมป่า 5) จำนวนพันธ์พืชสมุนไพรที่ขยายโดยนักเรียน 6) จำนวนผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโครงการงานแปรรูปของนักเรียนและจำนวนชนิดความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ 7) จำนวนครู นักเรียน ผู้ปกครองและชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ 8) จำนวนสมุนไพรที่คนในชุมชนรู้จักเพิ่มขึ้นและประโยชน์ที่จะนำไปใช้ 9) จำนวนป้ายนิเทศ สื่อ และการจัดนิทรรศการที่เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรของชุมชน 10) จำนวนพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกสมุนไพรในโรงเรียน 11) จำนวนพันธุ์พืชใหม่ ๆ ที่นำมาปลูกในชุมชนปลูกไม้ลาย 12) จำนวนผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปใหม่ ๆ ที่มีแหล่งวัตถุดิบจากภายนอก

ตัวบ่งชี้เชิงคุณภาพ 1) เด็กเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข 2) การได้รับการยอมรับและเผยแพร่โดยสื่อมวลชน 3) ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์

สมุนไพรร 4) ความสามารถในการบูรณาการความรู้เรื่องสมุนไพรในการเรียนการสอนของครู
 5) ความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเรียนรู้ 6) ความเจริญงอกงามของสมุนไพรที่
 ปลูก 7) ความสามารถในการให้ข้อมูลและอธิบายเรื่องเกี่ยวกับสมุนไพรของนักเรียน

4. ความยั่งยืน ที่เกิดจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร ได้แก่

- 1) มีการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง 2) การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารป่าสมุนไพร
 วัตถุประสงค์ไม่ตาย 3) การมีผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอย่างต่อเนื่อง มีการ
 พัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร 4) การมีหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น 5) การมีคู่มือ
 มัคคุเทศก์น้อยนำชมป่าสมุนไพรวัตถุประสงค์ไม่ตาย 6) การมีโครงการต่อเนื่องที่โรงเรียนในกลุ่ม
 โรงเรียนทุ่งขวาง 7) การเปิดสอนหลักสูตรแพทย์แผนไทยที่โรงเรียนวัตถุประสงค์ไม่ตายและมีคน
 ในชุมชนเรียนให้มีการจัดการสอนเรื่องสมุนไพรอย่างต่อเนื่องในชุมชน 8) มีการสร้าง
 เครือข่าย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และขยายผลเพื่อพัฒนาโครงการต่อเนื่องในลักษณะนี้กับชุมชน
 อื่น ๆ 9) การใช้สมุนไพรของคนในชุมชน นักเรียนและคนในชุมชนได้มีการใช้สมุนไพร
 อย่างต่อเนื่อง 10) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับเรื่องสมุนไพรของชุมชน
 11) การนำสมุนไพรมาเป็นประเด็นในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน 12) อัตรา
 การคงอยู่และเพิ่มขึ้นของจำนวนสมุนไพร 13) การมีคณบดีวิชาการกลุ่มอื่นได้เข้าไปจัด
 กิจกรรมต่อเนื่องเกี่ยวกับเรื่องสมุนไพรในชุมชน

จากกรณีศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัย ได้ให้ความสนใจต่อข้อเสนอในการวิจัยครั้ง
 ต่อไปของงานวิจัยในทุกเรื่องเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับงานวิจัยที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่
 ซึ่งสรุปประเด็นข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

1. มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2547 : 122) ได้เสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาว่าหน้าที่
 ของการศึกษาเพื่อสรรค์สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้จะมีกระบวนการจัดดำเนินการด้วยแนวทาง
 อย่างไร

2. สุรพงษ์ เตื่อศิริพรฤทธิ (2547 : 115) ได้เสนอแนะว่า การวิจัยครั้งต่อไป
 ควรพิจารณาถึงการพัฒนาตัวบ่งชี้ร่วมความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ อาจเหมาะสมในบริบท
 ของสังคมในด้านต่างๆ ในอนาคต ภาพสังคมอาจเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงควรวิจัยเพื่อพัฒนา
 ตัวบ่งชี้ให้เหมาะสมกับบริบทนั้น

3. ศิริชัย พรประชาธรรม (2547 : 106) ได้เสนอแนะว่า “เราหันมาวิจัยมาตั้ง
 คำถามวิจัยเพื่อชุมชนไทยสร้างความรู้ ความจริง ความหมายใหม่ด้วยตัวชาวบ้านถือเป็นการ
 ปลดปล่อยให้ความรู้ที่ถูกกดทับให้มีโอกาสสร้างความหมายและมีความสำคัญ”

4. นรินทร์ สังข์รักษา (2547 : 99) ได้เสนอแนะว่า "การดำรงอยู่ของความรู้ ภูมิปัญญาในชุมชน ชนบทจึงยังคงต้องการการศึกษาวิจัยทั้งภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน เพื่อพัฒนาความรู้ที่เป็นประโยชน์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง..."

5. อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ (2548 : 93) ได้เสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจไว้ว่า "ภาครัฐควรหันมาให้ความสนใจสนับสนุนด้านความรู้ให้แก่ชุมชนเพิ่มมากขึ้นทั้งในเรื่องความรู้ทางด้านการสื่อสาร การวิเคราะห์ทำความเข้าใจในตัวตนของชุมชนและศักยภาพของชุมชน แทนการสนับสนุนช่วยเหลือด้านเงินทุนเป็นปัจจัยหลัก ซึ่งที่จริงแล้วชุมชนยังมีต้นทุนเดิมทางสังคมวัฒนธรรมและศักยภาพในการสื่อสารและบริหารจัดการอีกมาก หากได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือในด้านความรู้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เพื่อใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการชุมชนตามเป้าหมายและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้ต่อไป และที่สำคัญคือ การให้ความช่วยเหลือด้านความรู้เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนได้ต่อไป"

6. คีรีบุญ จงวุฒิเวศย์ และคนอื่น ๆ (2546 : 102) ได้เสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไปไว้ว่า

6.1 .ควรมีการวิจัยเพื่อขยายผลการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรต่อคนในชุมชนปลูกไม้สาย

6.2 ควรมีการวิจัยผลกระทบและความยั่งยืนของการเรียนรู้ของชุมชน

6.3 ควรมีการวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชนปลูกไม้สาย

6.4 ควรมีการวิจัยกระบวนการเรียนรู้สิ่งที่เป็นทุนของสังคมในชุมชนอื่นเพื่อเปรียบเทียบและนำไปสู่การสังเคราะห์หารูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับชุมชน

6.5 ควรมีการวิจัยรูปแบบการนิเทศและติดตามการทำงานเพื่อพัฒนาสมรรถภาพการเรียนการสอนของครู

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อใช้เป็นแนวทางส่วนหนึ่งของการวิจัยครั้งนี้ โดยมีประเด็นสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์ ดังนี้

1. การศึกษาในระบบเป็นสาเหตุหนึ่งส่งผลให้ความรู้และอัตลักษณ์ของชุมชนถูกสลายลง ดังนั้นเพื่อการรู้ที่ท้าทายการเปลี่ยนแปลงในกระแสแห่งการพัฒนา เช่น ปัจจุบันความรู้ในชุมชนหรือความรู้ในท้องถิ่นควรได้รับการศึกษาและวิจัยทั้งจากภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชนเพื่อพัฒนาความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น

2. ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ให้ความรู้สมัยใหม่ส่งผ่านโรงเรียนเข้าสู่ชุมชน โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าความรู้สมัยใหม่ในระบบการศึกษามีมาตรฐานสูงกว่าความรู้ชาวบ้าน หรือความรู้ในท้องถิ่น ก่อให้เกิดการแยกส่วนระหว่างการพัฒนาการศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น

มากขึ้นและชัดเจนขึ้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ดังนั้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจเชื่อมโยงองค์ความรู้ในระบบการศึกษา กับองค์ความรู้ในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นที่ควบคู่กัน ไปอย่างมีคุณภาพ

3. ปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเชื่อมโยงการศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่นคือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในทุกภาคส่วนของชุมชน ภายใต้อาณาจักรการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงที่มีการจัดการแบบผืนป่ากำลังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในทุกมิติ รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการจัดการความรู้เป็นการทำงานในลักษณะสร้างความรู้จากการปฏิบัติมีการบูรณาการค่อนข้างสูง โดยให้ความสำคัญต่อความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนที่มีการปฏิบัติ เชื่อมโยงกับความเป็นจริงของชีวิตและเนื่องจากการจัดการความรู้พัฒนามาจากหลายกระแสหลายทิศทางมีจุดเน้นและวิธีการที่หลากหลายแต่โดยภาพรวมได้มุ่งสร้างทักษะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้นำไปสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับวัฒนธรรมเข้าสู่วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคล องค์กร เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ตามลำดับต่อไป ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษารณคดีตัวอย่างของการจัดการความรู้ในภาคพื้นที่เพื่อเป็นแนวทางการวิจัย ดังนี้

โครงการส่งเสริมการจัดการความรู้เรื่องการทำนาข้าวในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของมูลนิธิข้าวขวัญ (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม : 2548 : 85) โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวนาในพื้นที่อำเภออุ้มทอง อำเภอคอนเจดีย์ อำเภอบางปลาม้า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้เรียนรู้ร่วมกันภายใต้กิจกรรม โรงเรียนชาวนา โดยมีการสร้างความรู้และเทคโนโลยีของตนเองซึ่งต้องมีการผสมผสานความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ จนเกิดเป็นชุมชนชาวนาที่สามารถเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองได้ในเรื่องสำคัญ 3 เรื่อง คือ การจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี การปรับปรุงบำรุงดิน การพัฒนาพันธุ์ข้าว กิจกรรมสำคัญเน้นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เรียนจากประสบการณ์และเรื่องเล่าที่ได้รับฟังซึ่งกันและกัน นำมาบันทึกหาข้อตกลงร่วมกันว่าการทำนาการทำนาในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนั้นต้องการความรู้เรื่องอะไรบ้างแล้วนำมาประเมินกับข้อเท็จจริงว่าในกลุ่มชาวนามีความรู้เพียงพอหรือยัง มีความรู้ตรงกับการทำนาในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนหรือไม่ ถ้าไม่พอแล้วจะเรียนรู้จากไหน ใครบ้างที่ความรู้ก็จะไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. 2549 : 66) การวิจัยเริ่มด้วยการการสร้างความรู้ความเข้าใจทบทวนตัวเองของชาวนามีการสำรวจศักยภาพของพื้นที่โดยการ

จัดประชุมร่วมกับชาวบ้านเก็บข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน อดีตพรานหาของป่า แม่บ้านและนำเสนอต่อชุมชนทำให้พบว่าบ้านแม่กำปองมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติและวิถีชีวิต ต่อมาได้นำความรู้มาวิเคราะห์หารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบนักท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยว ทดลองปฏิบัติตามสิ่ง ที่คิดขึ้น สรุปบทเรียนและปรับปรุงร่วมกันเป็นระยะจนในที่สุดได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว ของชุมชนอย่างมีทิศทาง

โครงการวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนบ้านคลองลี้ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. 2549 : 113) กระบวนการศึกษาเริ่มจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลทรัพยากรต่าง ๆ ในป่าชายเลน ประวัติดูแลชุมชน ประวัติน้ำจากผู้เฒ่าผู้แก่ สำรวจพื้นที่ป่าและตรวจคุณภาพน้ำ มีการไปศึกษาดูงานเรื่อง การจัดการป่าทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ทั้งหมดและความรู้จากการดูงานมาร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์หาแนวทางการจัดการป่าในพื้นที่ทั้งนี้ในแต่ละกิจกรรมจะเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามารับรู้และร่วมกิจกรรม ผลจากการจัดกิจกรรม ทำให้ชุมชนเกิดสำนึกรักชุมชนอยากที่จะร่วมกันดูแลป่ามีการกำหนดเขตอนุรักษ์เป็นแหล่ง เรียนรู้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ กำหนดเขตป่าไม้ใช้สอยให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพมี คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคลองลี้ ทำให้เกิดกิจกรรมเพื่อการฟื้นฟู ดูแล รักษาป่าอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรณีตัวอย่างในภาคพื้นที่ทำให้ พบว่า พลัง ความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานของความรู้สายภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้ในแนวสมัยใหม่ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศในทุกด้าน โดยเฉพาะแนวคิดการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติที่มีการผสมผสานกับกระบวนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานน่าจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ สิ่งดีๆ ในท้องถิ่นจากผู้รู้ในท้องถิ่นที่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาและเทคโนโลยีพื้นบ้านต่าง ๆ ไว้เปรียบเสมือนเป็นห้องสมุดเคลื่อนที่ในชุมชน นักเรียนและครูในชุมชนจึงเหมาะสมอย่างยิ่ง ที่จะเป็นผู้จุดค้นความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นออกมาเรียนรู้และบันทึกไว้เพื่อถ่ายทอดสืบต่อไป

อุทัย ปัญญาโกญ (อ้างถึงในการประชุมทางวิชาการการวิจัยทางการศึกษา ระดับชาติ ครั้งที่ 12. 2550 : 201) ได้วิจัยเรื่อง การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอา ข่า สารระส่วนหนึ่งของการวิจัยพอสรุปได้ว่า การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมของชุมชน เช่น ผ่าน กิจกรรมบนแคห่อง หรือลานเที่ยวหมู่บ้านอาข่า (ลานสาวกอด) ลานเที่ยวหมู่บ้านแห่งนี้ ทุก ค่ำคืนหนุ่มสาว เด็ก คนชรา จะออกจากบ้านมารวมกันบนลานแห่งนี้ หนุ่มสาวจะจับกลุ่ม เดินรำ ร้องเพลงได้ตอบกันจนดึกจึงแยกกัน คู่รักแต่ละคู่ก็จะแยกไปต่างหาก ในขณะที่

คนเราจะดำเนินทานที่สอดคล้องคุณธรรมจริยธรรม ความคิด ความเชื่อ ประวัติความเป็นมาของเผ่า เพื่อความสนุกสนานของวัยเด็ก ในขณะที่คนวัยกลางคนที่แต่งงานแล้วไม่มีอะไรทำก็ไปดูหนุ่มสาวเต้นรำ บ้างก็จับกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมถึงการแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ลานแห่งนี้จึงเปรียบเสมือนโรงเรียน โรงแสดงวัฒนธรรม ในวิถีอาข่า รูปแบบการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมยังรวมไปถึงการเรียนรู้ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้านที่เป็นไปตามธรรมชาติของครอบครัวด้วย

กลนา บุญชื่น (อ้างถึงใน การประชุมทางวิชาการการวิจัยทางการศึกษา ระดับชาติ ครั้งที่ 12. 2550 : 327) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อจัดการศึกษา สารส่วนหนึ่งของการวิจัยพอสรุปได้ว่า ศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นหลายด้านได้แก่ กลุ่ม / องค์กร ชุมชนมีการรวมกลุ่มในลักษณะที่เป็นกลุ่มธรรมชาติและกลุ่มทางการ ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสม พอกพูนความรู้ที่เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาตนเองในการดำรงชีพ การผลิต โดยการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในส่วนของหน่วยงานของรัฐเป็นองค์กรหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมพัฒนาความคิด จิตความสามารถ ความรู้ของครู ผู้เรียน และชุมชน ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกัน อธิบายสาเหตุของปัญหาและหาทางแก้ปัญหาร่วมกันอย่างมีเป้าหมาย

งานวิจัยต่างประเทศ

ฮิวจ์ และฮอลบรูค (Hughes and Holbrook. 1998 : unpagged ; อ้างถึงใน ฉลาดรัฐ อินทรีย์. 2550 : 106) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ : ตัวบ่งชี้กิจกรรมขององค์กร จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 500 ตัวอย่างในบริติช โครตัมเบีย พบว่า ตัวบ่งชี้ที่มีประสิทธิภาพการจัดการความรู้ในองค์กรมี 7 องค์ประกอบคือ ภาวะผู้นำการดำเนินการตามกลยุทธ์การวัดผล การปฏิบัติงาน การพัฒนาบุคลากร กลยุทธ์ การดำเนินการตามกลยุทธ์ ความร่วมมือในการทำงานและการพยากรณ์ ซึ่งการค้นพบขององค์กรสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการประเมินสมรรถภาพการจัดการความรู้ในองค์กร

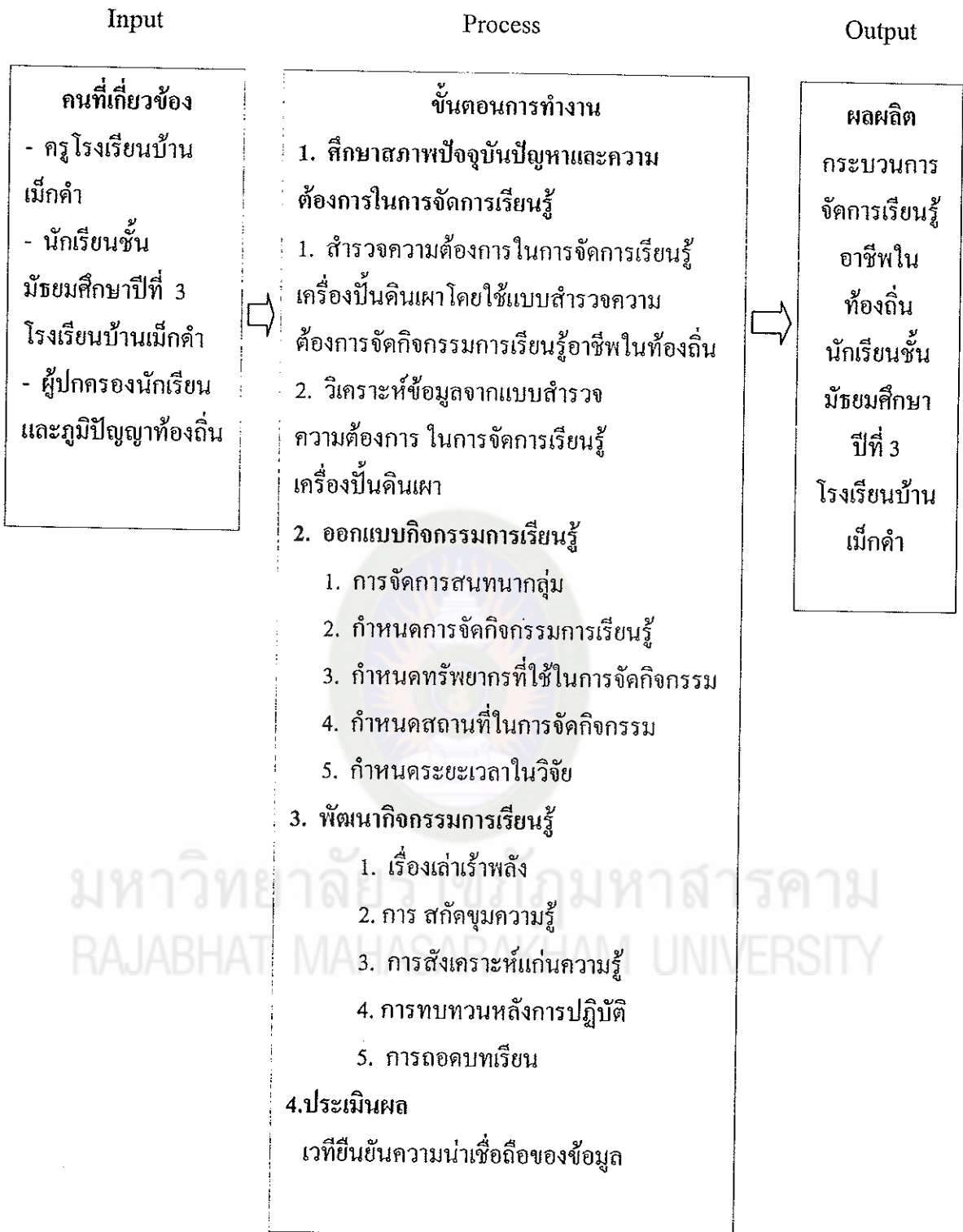
ดู ริแบร์ (Ribiere. 2001 : 103) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความสำเร็จของการนำเอาการบริหารจัดการความรู้ ไปใช้กับทิศทางและคุณสมบัตินวัตกรรมองค์กร โดยพัฒนาเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์กร การบริหารจัดการความรู้และดัชนีบ่งชี้ความสำเร็จของการบริหารจัดการความรู้ ประชากร ผู้บริหาร และพนักงานขององค์กรในอเมริกาและยุโรป จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์มีทั้งสิ้น 88 คน ผลของการวิจัย พบว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมด้านการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับโอกาสการบรรลุผล มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

เบ (Ba. 2004 : 99) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การจัดการความรู้และวัฒนธรรมองค์กร ตามทัศนะทางสังคมเพื่อทดสอบความสัมพันธ์การจัดการความรู้กับวัฒนธรรมองค์กร รูปแบบที่ใช้ในการศึกษา 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบระบบขององค์กรแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ คือ ศึกษาสภาพแวดล้อม การสร้างความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการบันทึกเหตุการณ์สำคัญขององค์กร และ 2) รูปแบบการแข่งขันสร้างมูลค่าของวัฒนธรรมในองค์กรที่ปรากฏชัดเจน 4 ด้าน คือ ด้านความสนใจร่วมกัน ด้านการตลาด ด้านงานเฉพาะกิจ และลำดับขั้นสายงาน ตัวแปรทั้ง 8 ตัวแปร ได้รับการศึกษาด้วยวิธีการสำรวจไขว้สายวิทยาการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 51 ทีมใน 21 องค์กร แบ่งตามระดับความเข้มแข็งเป็น 3 ระดับคือ ระดับทีมงานที่มีความเข้มแข็งมาก ระดับทีมงานที่มีความเข้มแข็งปานกลาง และทีมงานที่อ่อนแอ ผลการศึกษา พบว่า แต่ละกลุ่มมีระดับการจัดการความรู้ที่แตกต่างกัน ทีมงานที่มีความเข้มแข็งมากมีมากมีกระบวนการจัดการความรู้ส่งผลต่อการสร้างผลงานอย่างมีคุณภาพแสดงถึงการมีวัฒนธรรมในการทำงานร่วมกันที่ดี

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ พบว่า พลังความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ในท้องถิ่นกับความรู้ในแนวสมัยใหม่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในทุกด้าน โดยน่าจะก่อให้เกิดการเรียนรู้สิ่งดี ๆ ในท้องถิ่นจากผู้รู้ในท้องถิ่นที่อุดมไปด้วยภูมิรู้ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นห้องสมุดเคลื่อนที่ในชุมชน จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อขุดค้นความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นออกมาเรียนรู้และบันทึกไว้เพื่อถ่ายทอดสืบต่อไป ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย